

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

De Vita, Et Gestis S. Francisci Xaverii È Societate Iesv Indiarvm Apostoli Libri Qvatvor

Bartoli, Daniello

Lvgdvni, 1666

Liber Secvndvs.

urn:nbn:de:hbz:466:1-10854

LIBER SECVNDVS.

I. **G**ANGIS fauces , quibus Indostanum (quæ pars Indiae est) ab ortu clausissimus , partis alterius initium Geographi faciunt , quam partem vulgus verò longius protendit ad vsque vltimos Orientis fines. Regna censet innumera hæc Asiae portio , incertis obscura limitibus , & partim longis deducta littoribus , partim mediterranea , præter latè immenso sparsas oceano insulas nec satis numero , nèque cognitu comprehensas ; maiorum vix tenemus nomina ; nisi aliquarum quæ frequentius adeuntur. Atque hîc laborum Xauerij quos narrandos suscepi , nouus mihi se campus explicat , in quo eius itineribus insistens , sequar populos seorsum singulos , quibus Deo duce Apostolatam nauauit suum. In his primi fuere Malacenses , ad quos Meliapore traiecit , quosque identidem reuisens , charitatis suæ ardore industrio , & miraculorum luce , præ cunctis quos excoluisset , nobilitauerat , nisi eius sudores mercede ingrata rependissent , quam Deo vtore , sæuis postmodùm cladibus luerunt. Est autem Malaca vltra Bengalæ sinum magnæ Peninsulæ obuersa capiti , quæ ad austrum ab Aua ostiis , ferè ad æquinoctium excurrit , gradu altero , & sesqui Septemtriones suspicit ; interiecto leucarum vix duodecim spatio opposita Somatræ , quàm vetus imperitia locorum seu continenti rata contiguam , Auræam dixit chersonesum ; siue auri fodinas mirata quibus abundat , vberimis. Malacam principio , Siani Rex tenuit : inde Saraceni per opulenta eius commercia , numero , & viribus aucti , addixere illam impuro Mahometi ; post regi legitimo perduellem , sibi deniquè vindicarunt , eiusque regem è suis vnum , Mahometem nomine crearunt. Nulla tota Asia ad mare , etiamnum commerciis ditior , nulla frequentior nationum omnium concursu , illuc Arabes , Persæ , Guzzaratæ , Malabares ; illuc Bengala , Aracanum , Pegu , Sianum , Cambaia , Sinæ , Iapponia , & aliæ Insulæ , Somatra , Borneum , Iaua , Luzonum , Molucæ , Banda velut ad commune Orientis forum , confluebant : quam ob rem à ciuibus secundùm mare , milliarium trium longitudine est porrecta , commodissimo ad onera nauium , pulchro ad maiestatem situ , duabus enim tanquam alis fluuium complexa , qui mediam diuidit , portum dabat nauibus in urbem quò vellent , ingentes aquarum accessus luna statis periodis mouente. *Edificia Maurici operis*

I
Malacæ situs
ingenium,
&c.

operis (præter palatium & fana Mahometis) ex ligno , sed tamen sumptuosa , & elegantia singularis ; agrum rarus incolit habitator ob iacentes & putridas ex eluione imbrum paludes , expirantemque ab iis cæli grauitatem , externis potissimum infestam : accedit enim arborum densitas quæ solem præfocat , & ventos excludit emendaturos humorem terræ superfluum , & vaporem noxium discussuros. Est tamen incolis sic necessaria vt tutari se à feris aliter non possint ; imponunt arboribus pegmata , & tuguriola , in quibus habeant ab elephantis , & leonibus securas noctes , maxime verò à tigris tanto illic numero , tam audaci , & agili rabie grassari solitis , vt ad sextam orgyam , direptum ex arbore hominem lanient ; vice versâ indigenis genius , si toto vsquam oriente mollis , & effœminatus , Malacensi potissimum in tractu ; videturque cælum , aër , & solum , dum iuncta opera illum emolliunt , & infitis frangunt delitiis , emasculare similiter incolas , & eandem iis temperiem indere. Ver illic perpetuum ; terra nunquam non herbida , & virens ; cæli constans & grata serenitas. Quòd in tanta circuli æquatoris vicinia planè mirum ; Deo nempè tota torrente zonâ æstus immodicos , refrigeratione idoneâ castigante. Statâ enim quotidie horâ educæ ab sole coguntur nubes , quæ mox in pluuiam solutæ , refrigerata humo , interceptam cælo amœnitatem suam reddunt. Ad hæc venti Malacæ flant dulces , & frigidi , diemque gyro stabili , & rato sequuntur , ex quo fit vt licet Malacæ bis anno quolibet incumbat fors grauior ; æstatis à vere discrimen vix vllum se prodat , sed caloris , & frigoris eadem ferè semper æqualitas. Iam incolarum ingenium propè idem. Toti sunt in luxu , in musicis , in odoribus , in cultu corporis : amant elegantiam incessus , & vestium pompam , & illecebras , voluptatésque sensuum ; lingua quoque & idiomatis leporem , & vences , nusquam alibi tritas , aulis tantum , & aulicis vsitatas velut florem loquendi , & medullam : sui porò cuiusque æstimatio tam excelsa , vt nobilitatem nemo non præferat , & profiteatur , omnes sibi feruilem operam dedecori ducant ; Ex quo illic ingens mancipiorum multitudo. Tales quondam hodièque Malacenses. Ipsa ciuitas nequaquam ; nec enim tot conferta domibus , nec muris vt olim soluta ; sed ex quo potiti sunt eâ Lusitani , nouam cepit formam induere , sitûque alio componi. Hanc Lusitaniæ adiecit Alphonsus Albucherus anno 1511. prodicionem eâ pœnâ plectens quam Bendazzus sine Gubernator , sui Regis assensu molitus fuerat in Iacobum Lopezium Secheiram eiusque socios ; contra fidem iuratam partim crudeliter necatos , partim detentos in vinculis. Nec eam tutari barbarus valuit triginta millibus pugnatorum , nec nauium infinitâ classe , nec octo millibus omnis generis tormentorum : hanc arte , & animis suorum , impressione duplici expugnauit , diripiendam victori militi hoc est lusitanis non plus octingentis , paucisque Malabarentibus per triduum dedit ; Mauro quinquingenta vix comitantibus , & centum mancipiis feminis fugâ lapsis ; ciuitati arcem imposuit ; gubernatores

Indiæ,

Indiæ, alij atque alij subinde quâ timeri aliquid poterat nouis muni-
tionibus consultum studere; haud tamen tot curis fecere impugnationi-
bus inaccessam, sæpè barbarorum potenti exercitu tantum non
deleta est, necessario vitæ quæ illic vivebatur supplicio tam impuden-
ter profligata, vt si ab innato mortalibus omnibus pudore, nedum ab
conscientiæ legibus, immunitatem sibi sola vsurparer.

2. Meliapore discessit beatus apostolus Septembri, Anno 1545. pro-
sequente illum ad nauim populo, & faustas ab eo poscente adpre-
cationes, celestemque à Deo ipsius reditum; & ecce Zeilani sinum dum
traiecit, prodigiôsæ caritatis grande miraculum: inter colludentes, lu-
dendo, vt solet, tempore nautas, & milites, dno tamen fuere, quibus
lucris fames quam leuandi tædij sauior. Horum vnus quò infelicius verte-
bant folia, hoc rabiosius, damnosa ad ludendum prouocatione, ludi
præmia geminabat, vel vt omnes sim. iactaret iacturas, vel omnes des-
peraret; dum sibi denique nummorum non modo nihil reliquum fe-
cit, verum & quas suæ ad negotiandum concreditas fidei, aliorum te-
nebat pecunias consumpsit funditus, quæ ad nescio quot aureorum
centena facile pertingebant. Sub hæc suam apud se tacitus calamitatem
recogitans, tam insano se abripi mœrore passus est, vt dira omnia impre-
cetur sibi, iamque præcipitium in mare meditaretur, vitam illic, Deo
quem execrabatur inuito, miseram, & detestabilem extincturus. Audit
de recordia furentis Xauerius, accurrit, amplectitur, solatur, verbis
modisque sedandæ amentia maximè congruis, quibus tantum abest,
quicquam profecerit, vt retulerit potius indigna, & prope conuicia. Ergo
abit sollicitus, & anxio similis, Deumque animæ in exitium prouen-
ti velle propitium fieri precatur; deinceps argenteos regios, ab vno è vecto-
ribus poscit quinquaginta, redit ad miserum, iubet illos sumat, redeat
& ludum integret, cum illo eodem à quo exhaustus pecuniis fuerat,
prius tamen sibi foliorum petit fasciculum ostendi; quem inter manus
versatum obiter, statim restituit. Redit miser, pugnam & animos iterat;
tot victoriæ quot ludi; amissa receperat, & incipiebat iam victorem
suum aliquo argento emungere, cum vetuit sanctus qui præsens aderat,
vltius tendere, suoque morigerum ac docilem malo, salubri seorsum
admonitione tam efficaciter obiurgauit; vt ex eo deinceps, ludo absti-
nuerit semper, emendatæque morum licentiâ, Christiano exemplo om-
nibus se probarit. Malacam Septembris 25. cum applicaret Dei seruus
exornauit eius aduentum Deus illustri prodigio.

3. Sparfa enim (haud scitur ab angelis vel hominibus) fama eius pro-
ximè adfuturi, confluere in portum populus, & quantum in vrbe puc-
rorum erat, cum nutricibus, & matribus filios infantes portantibus,
gestire omnes lætitiâ, & alacritate incredibili sancti Patris aduentum
sibi gratulari; excensione factâ stantem in littore confestim circunda-
re, salutare, manus osculum ambire, & faustas eius preces. At is suâ illâ

L

amabilissimâ

2
Lusorem
desperabun-
dam, iubet
ludum repe-
tere, facti que
eorum quæ
amiserat vi-
ctorem.

3
Sigillatim
suis nomi-
bus, pueros
quos nunquã
viderat com-
pellat.

amabilissimâ caritate parique modestiâ, perhumaniter omnes excipere, blandiri que illis infantibus, & eorum quemque perinde proprio nomine compellere, quasi non tunc primum eam urbem intrasset peregrinus, sed annorum complurium civis, diu illam triuisset. Quod in tanto, quos nunquam viderat numero puerorum haudquaquam potuit, nisi deo docente addiscere. Quare tam huius admiratione, quam opinione sanctitatis, quæ illuc eum singularis, certaque præuenerat, statim fit omnibus venerationi; nec tamen ex plurimis habere hospitem certatim rogantibus cuiquam cessit, sed solenne suum seuerè retinens, diuertit in nosocomium, sui ipsius tum abiectiioni consultum volens, conuictu pauperum, & ministerio in ægrotos; tum vero latendi studio & occultandi vitam, precandi assiduitate, & asperitate vexandi corporis singularem: sed frustra optauit has latebras; quæ vnus putabat Dei oculis commissa, denique patuere, vici sanctitatem & per diem infractos, in Dei gloriam labores demirata curiositas, seire item expiscata est quid etiam rerum noctibus ageret.

4
Noctes quibus rebus occuparet.

4. Antonius Pereira, & Iacobus Pereira (quibus deinde in India vtriusque amicos non habuit, Iacobo præsertim de quo multa suppetent suo loco) alternis ad rimas cubiculi excubant, quod erat ex palmæ frondibus contextum, & notant hominem post diurnos sudores, noctu solitum in Christi de cruce pendens aspectu quiescere coramque in genua prostratum hæere immobilem, altâ defixum contemplatione, cuius flamma iucundè animum depascens, toto in ore legebatur, cum perpetuâ interim copiâ dulcium lacrimarum; nec ab his aliud deprehensum; aliorum cura felicior; sublimem à terra contempsit, splendoris immensi radiis circumfusum, cuius rei edemus testes, ubi erit intima cum Deo, sancti familiaritas animique in deum ab sensibus frequens alienatio expliganda. Nocte magnam partem in hunc modum exactâ, sedens ut plurimum, interdum iacens in nudo ex spartis funibus lectulo, saxo capiti subiecto, duas ut multum, tres horas summo dabat; experrectus, penso diuini officij perfoluto, & precatone dum illucisceret repetitâ, prodibat è nosocomio ad consuetum animarum opus. Sed ei non licuit quam, illic sedem sibi delegerat, retinere; vim ipsi amicam intulit quorundam pietas qui domum efflictim cum expetebant; illos ut erat mirâ comitate, mæstos ab se abire non sustinens, minus ægrè est passus rogata impetrare quod pauperes essent, sibi que hoc ipso cariiores. Quare iis etiam ingenti pretio, hospiti meritum de arcâ Regis supremi reposuit, quam semper habuit sibi & aliis apertam.

5
Miracula in domo edita cui benè precatus fuerat.

5. Domui illi benè precatus est, & quicumque in posterum illam habitarent prædixit fore pro suâ conditione fortunatos: cui promisso fidem breui fecit euentus; sed huius tantum vnâ in re distinctam memoriam actus publici consignant ob insignis miraculi splendorem. Erat domus illa S. Iacobi vicina castro, vrbisque connexa mœnibus, & immincebant illac mari, altitudine enormi mœnia: contigit verò, Xaverius, dum illic habitat,

habitat, pueros duos & feminam, diuersis temporibus, in subiecta saxa præcipientes ruerè, quos tantà ex ruinâ oportuisset omninò in frustra conteri; at ij nec leuiter læsi, extremo illo sunt defuncti, periculo, subiciente allisuris ad saxa occultam manum Apostolo, & sua iam tum promissa præstante. Hinc illis ædibus constans fides, tutelæ S. Xauerij; hinc obseruantia populi; æstimatio earum ingens, nec minor emptorum numerus: at eius tunc Dominus Ioannes Suarez Vergera, nec magnitudine pretij, nec vllis aut precibus, aut conditionibus perpelli valuit vt eas ab se cuiquam amitteret, vel hâc vnâ illarum, si omnia deforent, hæreditate, suos abundè diuites relicturus, quod eas & tantus conlcrasset hospes, & tam certâ beasset adpreccatione.

6. Tot verò aliis, Apostoli sui, Malacam aduentum decorauit Deus prodigijs, vt in iuratis auctoritatibus testium, non referantur sigillatim, aut manipulatim morbi diuino miraculo ab eo sanati; sed vno complexu affirmetur, eum quotquot tetigerat curasse, creditâsque ipsius sanctas manus morborum omnium expultrices. Pauca solùm in iis disertè expressa hîc pono. In extremis agebat Antonius Fernandus, annis quindecim vix maior. Mater Christiana, sed de Ethnico adhuc olens, patrias incantationes, erat enim ex Iaua oriunda, profuturas filio sperauit, Molucensem acciuit anum veneficam, Naim nomine dictam, artémque illius grandi pretio conduxit, anus funiculum multis filis intextum certo carmine incantat, eoque iacentis brachium illigat. Sub hæc voce confestim ægrotus, sensûque defici, & lethalius vrgeri paroxisimis, redacti medici vt eum sensibus redderent; cibi vocisque iam triduo expertem desperare; fletu mater, & lamentis absumi; cum fortè superueniens pia ex familiaribus matrona, quid hic, ait increpitans, te vexas, & conficis? quin sanctum Patrem ne grauetur venire, per nuntium rogase qui vt eum viderit, absque morâ sanum tibi illum exhibebit. Mittit itaque mulier; adest Xauerius; eius ingressu puer qui videbatur efflare animam, subitario correptus impetu furere, vociferari, agitarique ferociter vt agrè posset coerceri, creuitque insaniâ cum vir sanctus adstiterit propius; ex quo is facillè coniecit, esse hos possessi ab dæmone, non naturæ motus; constititque deindè apertius cum oblatam crucem, conuulsione totius corporis, rugitu, & sputis excipit. Quarè illi, ex Evangelio, Christi patientis historiam de genibus legit, reliquiarum appendit thecam, aquam sparuit lustralem. Quibus vt antè immobilis, & absque vlllo sensu, compressâ rabie iacuit. Post quæ assurgens Xauerius, cibum, ait, illum, (nocte hâc eâ horâ sumendum) puero parate, & cibum horâque designauit, quâ vt præuiderat cibo illo refocillatus est. Tum iussit à patre iuuenem vt confanisset, ad S. Mariæ de monte nouem diebus duci, vbi esset ipse die proximè insequentij pro illo facturus, & commendaturus illam Deiparâ. Quod dum præstat ægrotus, insperato, & vocem, & valetudinem integram recepit. Sterit illi minoris aliorum trium salus deposita, Franciscus Lopez Almeida, vsu

6
Miracula ab
eo complura
Malacæ
edita.

sensuum amisso ad extrema tendebat; frater Roderici Diaz Pereira prostratis viribus; cibum iam triduo aduicebat nullum; triennis puer, quem Iacobus Pereira domi suæ alebat, vel epileptico, vel mali damonis affectu, distorquebatur miseris modis, & in horas animo linquebatur. Primum sanctus Apostolus, manu capiti admodum restituit; alterum auditâ illius ex homologesi; tertium Euangelij recitatione.

7. Familiarem suum Lusitanum periculi monuit, quod aditura essent eius merces magno emptæ; peritura omnino, nisi periculo ipse qui prouiderat occurrisset: interrogauit Xauerius cui navi classis vela facturæ merces imponeret; & navis nomine audito, minime vero inquit, eam enim infortunium triste manet, sed iam integrum non erat eas retrahere, contasatas nimirum, masâque digestâ compactas cæteris, & stante in procinctu navi: quibus afflictissimus mercator, inopsque consilij, sua mari, & ventis constituebat permittere, se verò Malacæ extra periculum seruare. At sanctus mente tantisper collectâ, bono animo sis ait, cum bono Deo abi, sed quicumque nauim casus inualerit, nunquam animum inducas iacturam facere. His confirmatus denique conscendit; iter medium emensus, in breuia rapitur, quibus navis infixa cum absque vllâ spe hæreret, iam de vno, quod solet, remedio, iactura scilicet agebatur ad nauim pondere leuandam: obstat Lusitanus; Xauerij oraculum refert; spem facit euentus melioris, qui & breui respondit expectationi. Accessus maris insperatus, nauim paulò post leuat, & cursui suo remittit incolumem.

8. Mira hæc quidem, verum præ cæteris Malacæ diuinitus editis, stupori fuit restituta in vitam puella, quæ triduo antè obierat. Aberat Malaca Xauerius dum illa ex morbo decumberet, absentem exquisierat mater vrbe totâ diligenter & anxie: reuersum acciperat, & ad eum accurrit, plurimum confisa fore vt mortuam suscitaret, qui sanare viuente potuisset: in conspectum vt venit genibus aduoluta, actu, eiulatûsque miserabili, eius absentiam queritur, & Martham referens olim supplicem saluatori, fore adhuc in viuis filiam lamentatur si præsens adfuisset, posse tamen, si veller in vitam reuocare; nihil Deo difficile, nihil Deum eius precibus negaturum, miratus in fœminâ sacris nuper ablutâ eam fidem, arbitratûsque beneficio quod petebat idoneam, sublati oculis, Deum rogat suâ illam dignetur consolatione; hinc ad eam conuersus, asseueranter affirmat, iret modò, eius enim filiam viuere: spem inter, & metum, haud quidem abnuens dicto fidem, sed dolens quod secum ad defunctæ cadauer, excitaturus illam non veniret; sepultra, inquit, pater à triduo in sepulchro iacet. Parum interest, infert sanctus, abi nihilominus. Sepulchrum reclude, viuente comperies. Currit mulier grandi fiducia suis gaudiis beneficium præuertens; sequuntur complures ad futurum prodigium arrecti, pandi tumultum iubet, filiam recipit viuente, incredibile & illic præsentium, & Proiunctæ totius, etiam ethnicorum admiratione.

9. His licet eximijs, Malacæ Xauerij gratiâ cœlitus patrat, non fuit eiusdem inferior in corrigendâ vrbe illâ labor. Dominicis singulis dicebat ad populum eo robore libertatis quem regnantia tunc in ea possidebant flagitia, vbi Christianos ab ethnicis, habitus magis, quàm vita distinguebat, volitabaturque palam effrons lasciuia, gula, lucri fames; Dei obliuio, caducorum tantum æstimatio vecors & admiratio; cum vili & stolta æternorum despiciatione. Festis docebat mancipia, profestis pueros initia fidei, vitæque Christianæ; ægrotis in nosocomio, & quocumque in vrbe, aut foris vocaretur, animorum subsidio, & corporum aderat. Vicos vrbis lustrabat sub vesperum puerorum stipatus agmine; & ære quod manu gestabat subinde concusso, magnâ voce, succinentibus pueris, hortabatur ciues, Deo preces pro iis funderent quos hic culpa lethalis inficeret, illic piaculares expurgarent flammæ; quo inuitamento publicæ caritatis, iuuabatur quidem infelicitas improborum, sed sua cuique redibat ob oculos vita, & peccatorum recordatione salubriter animus mordebatur. Confitentium denique apud illum is erat numerus, vt satisfieri omnibus tempus non sineret. Quibus præfidiis illâ vi animati quam Apostolico feruori, virtutum sanctitas addebat; primum sustulit morem quo dici nihil poterat de testabilibus. Incedebat puellæ virgines virili cultu solæ, passis capillis, lasciuo ornatu, quacunque libuisset, ex quo matres non raro fiebant, nondum sponsæ; & virginitatis prærogatiuo meretricabantur. Has ergo ad vestem, quietem domesticam, & si minus adhuc ad pudicitiam, saltè ad verecundiam redegit puellarem, & virginum propriam: inueteratas implacabilibus odiis, conciliauit inimicitias; feminas quibusdam tres, aliis quatuor abstulit, fuere quibus etiam ad septem, conditione seruas, vsu concubinas, nec erubuit, angelus vt erat, & perpetuo virgo, pulchritudinis earum apud impudicos heros fieri arbiter, vt vnus earum dilaudatâ formâ, & moribus, eam sibi, pertasi ceteras, legitimo thoro coniungerent. Expulsis dotem, aut tutum & honestum receptum prouidit; trivialia fescennina puerorum quoque cantillatione totâ vrbe trita, diuinis ab se compositis laudibus mutauit. Paucos verò nec Deum vereri, nec agnoscere edoctos, eò adduxit pietatis, vt struētis vicatim, ornatisque quoad poterant aris, ad eas confluerent, decantarētque quas didicerant preces; quibus ipse se interdum iungebat, cum pueris puer; vt arte quâdam mirabili, quibuscumque illum agere oporteret, illos induebat; militem, mercatorem, seruum, opificem, singulorum se mori, modò, linguæ accommodans, rationibus omnium bene capiens & fauens, vt conciliatâ sibi omnium benevolentia, conciliaret omnes Deo. Postremò non paucos à Mahomete, ab Idolis, à Mose (his enim tunc omnibus Malacæ, & portus, & propè patria) veræ fidei imbutos luce, Christo lucratus est, & sacro signauit baptisinate. Fuit inter illos Rabbinus, magnæ apud suos doctrinæ, & nominis, qui quicquid ex miraculis verbisque Xauerij, quicquid veri ac boni conceptum à cæteris fuisset, impie præfocabat, nedum

9
Caritatis
eius opera, &
fructus Ma-
lacæ.

vt iis moueretur; irridere palam in publico virum sanctum; argumenta dicentis impugnare; præstigiis miracula, simulatione sanctimoniam infamare, quorum Dei famulo nihil doluit, præter exitium quod homo sacrilegus tum ipsi consciscerat sibi, tum aliis quos obstinabat in Iudæicâ cæcitate. In quo Dei causa cum præcipuè læderetur, infimis precibus apud illum ardeenter institit, vt pro illo quo impiis vitam impenderat amore, ac pro sanctissimo suæ gloriæ iure, daret sanguini suo, quod sceleratissimi hominis insanæ proteruitæ dari non poterat. Precanti Deus omninò annuit, nam inde modestâ erectus fiduciâ, Rabinum conuenit, rogâque familiariter, & vrbane prandij socius illo die admitti; turbatus ille petitione tam inuisâ, & inopinatâ, propius abfuit, vt turpi repulsâ, Xauerium à se dimitteret, sed opinionem fortè cauens rusticitatis & sordium erga hominem cunctis venerandum, vultu satis feuro, animo tristiori, respondit tamen libenter facturum, iussitque secum discumbere. Inerat sancto (vt dictum sapius) morum, & agendi candor mirus, procul ficio, & arte, ex quo illi amabilitas apud omnes tam potens, vt qui cum eo versati sunt, ægrè sibi satisfaciunt in eâ explicandâ, præsertim ille oris totius lepos, & gratia in qua animi Deo pleni pulcherrima species elucebat. His paulatim gaudere & capi Rabinus, nec iam dolere mensæ adhibitum: sermonibus verò inter epulas familiaribus, & otiosius productis, ita penitus Xauerio illigari, vt prandij gratiam sub discessum agenti, haud alia lege abire suerit, nisi ad se deinceps identidem redeundi: & vltro promisit Xauerius, qui nihil æquè auebat; ita sibi deuincto Rabini affectu, aperto iam Marte certare cum eo de legis abrogatione, quam is deperibat, & versare hominem validis argumentis, quibus Deo pondus, & efficaciam addente denique peruidus; gestiente Malaca, & obstupescente, inauguratus est publicè sacro fonte, multosque hortatu, & exemplo fecit eiusdem beneficii confortes.

Dum hanc fementis operosâ, lætam messem Malacæ legit Xauerius, noua augetur gaudendi materia, ex perlatis Roma, & ex Lusitania literis. Societatis incrementa ex iis didicit numero præstantium hominum, & gestis ad Dei gloriam illustribus clara, quorum expleri lætatione, osculis, & lætitiæ non valebat; visus sibi, vt scribit modò cum fratribus in Europa versari, modò illos secum præsentem cernere. Cognouit præterea ex Lusitania, tres sibi Goam appulisse subsidiarias operas, Antonium Criminalem, Nicolaum Lancilorum, & Ioannem Beiram, duos Italos, tertium Hispanum, sacerdotes, & viros Apostolici spiritus, quorum primo, inter Ignatij filios beata fors obrigit vt Societatem Deo primus fuso sanguine dedicaret, his S. Apostolus toto animi complexu salutatis, Lanciloto mandat S. Fidei Collegio Goæ præsit; duobus aliis Comorinum pergant Francisco Mansillæ suam operam iuncturi. Ipse post diuturnam trium mensium expectationem, quod de Macazate nihil audiret, nisi probum illuc delatum sacerdotem qui exigua

quæ illi Christianitati utcumquæ fat foret, ad Amboini regna, & insulas, sollicitudinem conuertit. Ad hoc pridem fidei rudimenta in Malaium idioma, multo sudore transfulerat, commendaratque memoriæ quò mox ut eo peruenisset, manum statim diuino operi applicaret. Ac Malacæ quidem ægrè admodùm erat ab eo deseri, sed non æquè ipsi Malacam relinquere; nam et si multò alia tunc erat, ab ea quæ antè fuerat, sed tam altis hærebat radicibus eorum improbitas, quorum gradus exempla scelerum trahebat in populum, ut iis renellendis, quantum & intonuerat vehementer, & prodigiosè Xauerius egerat, frustra videretur. Quare diuino commercio Apostoli mentem, futuri notitia peruadente, præfagus cladium post annos aliquot vrbi scelestæ minantium, pro concione sæpiùs illas intentabat, sed conatu fermè inutuli, ut inanes quoque fierant lachrymæ, & quadriduana interdum inedia, & vexandi asperitas corporis, ad impetrandum iis malorum remedium, quibus fœdo sepultis lethargo præter insanas voluptates, nihil quicquam pensi erat.

10. Nauem ergo Amboinum versus paratam conscendit, & Eiro socio Ianuarii calendis, Anni 1546. sublatis anchoris alto mari se dedit, Gubernator quidem, & nauarum primi Lusitani; turba seruorum, & militum magnam partem Indi, & idolis addicti; verùm eos breui Xauerius errorem dedoctos, salutis aqua lauit, nam præter validas rationes expugnat illos potissimùm quotidianis sermonibus, quos aut lingua cuiusque ad eos habebat, sibi prorsùs ignota; vel si Lusitana, sic tamen ut horum vnicuique perindè caperetur ac propria, de quo erit aliud dicendi locus. Ibat mensis iam alter ad medium, ex quo Malacã discesserant; & afflabat semper in cursum ventus, nec Amboinum apparebat; præteruictum nauæ suspicati, & quod consequens erat, spem omnem præcisam eò auris aduersis remeandi, quid opus factò consultum volebant, quibus blandè arridens Xauerius, velut longè femora oculis cerneret; de Amboino, inquit, laboratis? adhuc eius in sinu nauigamus, cras illum, ut primùm illuxerit salutabimus. Et verò die insequenti Febr. 14. in conspectum insulæ venerunt, quodque illis gratiùs accidit, qui ventus nauim Amboinum ferebat ad exponendum tantùm Xauerium; repente in alium mutatus in Bandam Insulam quo cursum intenderant peruexit. In scapham cum paucis demissus Xauerius littus placidè inibat, cum inuolantibus prædatoriis duobus nauigiis in altum repellitur, manusque piratarum nec absque miraculo euadit, dum enim Scaphæ nauigia proximè imminet, veluti fugarentur dilapsa illicò videri desierunt; quæres socios habebat ancipites, auerrebátque ab insulâ nè fortè aditum ex aliquo angulo prædones suis insidiis obseruarent, metum illis exemit sanctus, monens (quod ex Deo cognorat) securè pergerent, nihil iam ab iis duobus piraticis, vel à quouis alio timendum; & verò Amboinum, Februarij sexto & decimo, commodè attigerunt.

IO
Malacã discedens, duo vaticinatur.

11. Atque

I I
Molucarum
ficus, & na-
tura.

II. Atque hîc, vt aliàs, breuis præmittenda est locorum ratio, ne il-
lorum ignoratione, quæ illic gesta sunt, percipiantur obscurius. Habet
ergo imprimis Amboinum insulas quinque angusti ambitus, communi
nomine Molucas. Earum maxima, decem & octo miliaribus claudi-
tur, omnes verò (adco altera alteri imminet) porrigitur ad millia-
ria non plus sexâginta: æquinoctio subiacent, rectâque ab Austro ad Bo-
ream tendunt, Ternate quidem longius, post hanc Tidor, indè Motir,
seu Timor duplici enim signatur nomine, tum Mariam, postrema, & ma-
ximè australis Bacian. Hæ sunt illæ Fernandi Magallianis inuentu, &
relatu famosæ Molucæ, quæ Castellam, & Lusitaniam cum suis hydro-
graphis inter se commiserunt, ducente vtrâque gradus & lineas, qui-
bus intra campum claudi viderentur, futuris suis idcirco præscriptum
victoriis quòd eas insulas ab occasu Castella, ob ortu Lusitania detexisset:
neque de tenui lis erat, vt neque postea cum ad eas firmandas aduersus
Batauos munitæ sunt arcibus, & multo sanguine propugnatae; harum
enim possessor immensa conficit ex aromatis pretia, maximè ex garyo-
phyllis, quæ grandi copiâ in orbem sparguntur vniuersum, & horum
quidem Molucæ sunt ditites, cæterorum propemodùm steriles, cogun-
tûrque incolæ foris accersere quò viuant: planiora ad mare in colles
paulatim, montesque asperrimos, & Syluosos resurgunt; solo vbiq;
maligno, retorrido, arenoso, & ita bibulo, vt nec aquæ stillam
quantacumque de cælo impluerit, transmittat in mare, quod nequa-
quàm solis vel ingruente ad perpendicularum æstu acerrimo efficitur, vel
non magis obliquo quàm æquinoctius distat à tropicis; sed subterraneis
ignibus, continenti fornace, terræ intima semper coquentibus. Hinc
multis in montium edito tanquam gurgitibus tartari, rupium viscera
eructant. Ternate præcipuè, vbi vorago est alta passus quingentos,
quâ pater ad os camini descensus, vndè assiduus cum flamma, & fumo
cinis, saxâque interdum immania; mugitus continui, ac velut creberri-
ma Bombardarum Maiorum explosio. Indè miliaribus ad aquilonem
centum octoginta Mauri sunt insulæ: harum primaria montosa, propè
tota constat rupibus inaccessis, quibus bello pro arcibus vitur, & teste
Xaverio, tam horrendo concussu terra simul, & mari fluctuat, vt rupes
credas arietare nauibus, & rupibus naues: inter quæ tunc barbari solum
fustibus certatim verberant, persuasi se citra aspectum inquietas animas
cadere atque coercere, quæ turbida sui sub terris agitatione insulam
commouent: minùs nemorosum, & paulò fertilius quod in Amboino
recensuimus insularum. Sed Banda Molucas amœnitate superat, aro-
matum copiâ æmulatur. Hanc circum duodecim minores coronant in-
sulæ, formantque ex illa portum, vltra æquatore m sexto gradu iacentem:
vt garrophyllis abundant Molucæ, sic istæ nuce myristica nusquam
alibi progigni visa, cuius flore nihil odoratius; folliculo, & fructu
nihil elegantius. Quarè has insulas vel hoc vno præter alia, scriptores
cæteris anteponunt toto illo mari minimè ignotis. Verùm illas, vti &
reliquas

reliquas de quibus hæcenus, indigenæ sui dedecorant. Gens barbara, perfida, belluina, fraudulenta, omnibus, sibi que aded inimica, æternis lacera suorum dissidiis, & certaminibus. Nec minùs animis quàm linguis distracta. Est enim insulæ suum cuique non tantùm idioma, sed locis singulis; & refert P. Nicolaus Nugnezius, villas à se duas paruo disunctas intervallo in Mauro insula notatas linguis vti inter se tam diuersis quàm à gallicâ differt Castellana. Denique gentis eò vsque fera, & crudelis immanitas, vt possit videri tolerabile apud illos cæcorum hostium vorare membra, præ illa barbarie, quâ maturos patres donare inuicem vrbantum ducunt, ad eos frigidè mactandos, & conuiuia mutua illorum carnibus instruenda. Versatus inter illos Xauerius, perscriptis eorum quæ viderat nonnullis, sapienter aduertit; hiare multas earum insularum, spiraculis ignium, & latè circum flammarum globos ructatos iaculari, vnâque haud rarè molis immensa lapides ignitos, eo fragore, ac tonitru cui nulla tormenta edendo sufficiant; nempe quod hominibus barbaris deesset, qui pœnas, impiorum sceleribus debitas, iis denuntiaret, aperuisse Deum illas voragines, quasi ora totidem inferorum, ex quibus visu, audituque intelligerent, quanta ipsos illic æternùm manerent supplicia, nisi flagitiis temperarent, ita quidem vir sanctus. Quod tamen non essent meliores, culpa fere Christianorum fuit, sed cum memorari absque dolore, & lachrymis non possit, libenter ad eos lectorem reicio, qui hoc argumentum posteris enarrarunt; tantùm dico, Christianæ lucis sacram facem iis regionibus illatam, annis ante Xauerij aduentum paucis, illic tam faustis exceptam iniuriis, vt progressus sponderet mirabiles. Fidem amplexus est Rex Monogias in Mauro insulâ, in Ternate Rex Tabarigias, Ioannis alter, alter Manuelis appellatione, vterque, præsertim secundus, fidelitatis, & constantiæ memorabili sæculis exemplo; creuitque principum pietas, & religio populi, quamdiu illic ministros regios probitas, & integritas commendauit: at postquàm amens & effrænis, per calcatos infantes, & pauperes lucri amor eò defæuuit, vt fieret intolerabilis; tam indigna suæ beneuolentiæ mercede, & datæ fidei prodicione tam nefariâ offensi populi, ex desperatione consilium capiunt, certi tam crudam seruitutem excutere, & supremis malis suprema tentare remedia. Coniuratione itaque insularium omnium secreta die condicto, & horâ eadem, Lusitanos quotquot illic erant, de medio tollunt, & factò nomen imponendum relinquunt historicis Molucensium vespèrarum. Quamuis autem & religionis, & commerciorum detrimenta, vteumque postea repararit, quem antè meminimus Antonius Galuanus, virtute, ac sapientia insignis, sed vbi accepit successorem nihilo fere in locum meliorem omnia reciderunt.

12. Hoc rerum statu aduenit Xauerius, priùsque operam admouit ad suscitandam Christianorum fidem emortuam, quàm ad inferendam animis, ethnicorum. Villæ omninò septem Amboino toto Christum

M

olim

12

In Amboino
strenuè laborat.

olim professæ, tunc præter baptismum, nihil retinuerant quò discernerentur ab Ethnicis. Tam diris odiis Christianorum improbitas, in religionem Christianam illos incenderat, ut puderet fuisse Christianos, & hominum scelera, religioni eorum imputarent. Instituendos igitur suscepit more sibi in Indiâ visitato, nempe factò vberius quàm dictò; charitate in omnes singulari ægrotos, pauperes, fato functos; succurrendo, visendo, sepulturæ tradendo; quibus sensim effecti mitiores, tingendos ad eum filios & ferebant infantes, & iam pueros ducebant, quorum scribit complures Apostolus, propè sacro ex fonte, humanis exemptos, ut eò usque vita illis seruata videretur, quò defuncti æternam viuerent. Infestabant cum aliâ, tum maximè Amboinum ex Mauro Barbari latrocinio publico; & improuisâ piraticâ, inuadebant mari propiora, trucidatisque viris, vxores, & liberos in mancipia abigebant. Harum eladium metus, cum multos in syluas, & antra compulisset, eos inuestigabat Xaverius quacumquè latere subodoraretur, peruicto montium arduorum ascensu asperissimo, & ferarum periculis stabulantium intra illas rupes. Indè Christianis, in fidem pristinam probitatèque reformatis, ad idololatrias studia conuertit, tantùmque Deo fauente profecit ut partem insulæ non paruam Christo manciparit. Suas statuit pagis singulis cruces; magistròs præterea, & velut tutores Christianæ rei, ex maturioribus populi selectos, donec adessent ab Indiâ Sacerdotes, eo munere functuri. Et verò Goa, & ex Comorino Ioannem Beiram, & Franciscum Mansillam euocauit, aut si quid alteri eorum contigisset, eius loco Antonium Criminalem; quibus adiungere alios decernebat, quos sperabat mittendos ex Europa partim ut Christi doctrinam, illius oceani excolerent insulas; partim quoque ut Societati Collegium in iis figerent. Quæ res, inquit, si ex animi sententiâ procedet, quæsum datura est innumerabilium animarum, pergite dicere annisurum se totis viribus, ut insularum in aliqua ex iis quæ populo abundant sedem certam haberet societas.

13
Classi mor-
bis prostrata
nseruit.

13. Inter hæc, salutis Amboinensium flagrantissima studia, ecce tibi noua laborum facies, inopino exercitus duplicis appulsu; Lusitanorum tribus; Castellanorum sex constratis nauibus, aiebant isti se ex nouâ Americæ Hispaniâ adesse, soluisse indè ante biennium ad quærendas Molucas; infelici vsos navigatione: substituisse diù apud Tendoris regem à quo essent idcirco excepti, ut regem Ternatis, & fœderatos ei Lusitanos diffidentiâ mutua torqueret, In Amboinum denique applicasse, traiecturos commodiùs in Indiam, post verò in Europam. At enim illic navigationis contra fas susceptæ, vltor Deus, patientiæ suæ metam posuerat. Ioanni 3. Lusitaniæ regi apud Carolum 5. hanc iniuriam dolenti, rescripserat Carolus eius arbitrio se prædones illos permittere; haberet illos ut erant comeriti pro piratis, & turbatoribus communis regnorum concordie. Pœnam hanc si minus, quacumque inhibitus remora, exigere valuit Lusitanus, exegit profectò acerbam Deus, classem,

classē, lues vtramque pestilens inuasit, sed strage maiori Celtiberam, quam breui hominibus exhausta: iacebant passim, visu triste per naues, & littus, sub ramalium tuguriolis, sub laciniis lintheaminum; à cibo, & lecto, & vel ipsis plebeis, tam duræ necessitatis leuaminibus destituti; alij alios conceptâ lue, & morte afflabant, augebat dies numerum miserorum, & miserias numerus, crescente subsidiorum inopiâ quæ possent tam multis sufficere. Has inter densæ calamitatis angustias, flammæ instar viuacis Apostoli nostri beneficentiâ emicare, nec onere, aut multitudine ministerij tot afflictis præbendi; nec metu pestis contrahendæ à communi omnium medicatione, curatione, abiectis erga omnes officiis, & graucolentia nauis inhiberi; velut omnium seruus, aut potius frater: cunctos enim illi fraterno iure, sua charitas iungebat, & quò omnibus adesset, sui vnus faciebat immemorem. Diu, noctu discurrere, quocumquē vel ægroti clamor; vel necessitas posceret; cibos coquere vnus, & condire; medicamenta ex Lusitanis corrogare, lectos infernere, complexu iacentes portare; prostratis penitus, pro manu & pedibus esse; excubare animam acturis, consolari cum morte colluctantes, mortuis deniquē suâ manu terram fodere, & tumultum dare; ac circa eorum animas haud paulo grauior, quàm erga corpora, sancti labor, qualem videlicet impendi necesse est expiandis militibus, militari licentiâ biennium iam nauigantibus, in eâ flagitiorum colluue quam & idem locus, & consuetudo nunquàm non eadem, solet ei hominum generi inferre. Illud certè ipsemet nominatim, fateri non dubitat, magnâ sibi fuisse contentione, ac viribus opus, ad eos in spem aliquam salutis erigendos. Quos enim scelera futura veniæ, confidentia impudenti, proiectiores fecere ad improbitatem retinendam, eos, inquit, ad mortem pessimam vehementius perurgent, salutis desperatione. Iam sanis haud secus insudandum fuit, quàm ægrotis, vt quibus animo meliusculè vix esset, quàm illis corpore: Dominicis concionabatur; dicendi argumentum dictabat clades, & mors assiduè oculis oberrans, vel eo silente perorabat. Adhibebat illam interpretem pauendi tribunalis, cui ipsa nos sistit, & iudicij quod sub oculos non cadit; hinc motus animorum magni; conuersiones morum; dissidiorum publicorum conciliatio; proffigationes perditarum amicitiarum, & confessiones penè absque numero peractæ. Vnus ei obstitit mercator, quò locupletior, hoc efferatior ad quæuis lucra; quem suis concionibus oblectatum, & priuatæ admonitioni etiam indignatum, incredibile illius aspectu dolorem præferens, flens, & silens reliquit. Commodius illi cum alio actum est non æquè tenaci, sed neque admodum erga pauperes liberali. Erat is Ioannes Arausius qui sancto comes nauigationis Malaca venerat, eiusque gratiâ ex quo classis hispana applicuerat Amboinum, non raro egentes cibis, & pharmacis iuuabat. Sed crescente in dies penuria, subuegitus est, dū aliis aderat, nè sibi decisset: exin deinceps verecundatus Xaucerius coram aliquid egenis rogare, submittebat qui suo nomine rogarent.

14
Prædicat
Arausio mor-
tem.

14. Fuit in iis Franciscus Pallius qui vini lagunculam, quam petebat ad reuocandos ægroto spiritus, abstulit quidem, sed obmullitanti, & denuntianti, sat eatenus datum, nec is de cætero, sed neque alius petitum rediret. Sua sibi iam esse oportere; tantillum id vini, sibi ab se non publico aduectum: cado enim siccatum, quemnam fore à quo id fumeret? quâ responsione, incensus animo & ore Xauerius. Siccine? ait, & putat Arausius suo vino vsurum idque sibi ut seruet, Christo negat? longè aliud fiet quàm mente somniet. Priùs illum vita defectura est quàm cadus, terram ipse postremam hanc videt; porro velit, nolit, mortui tota res ad pauperes venier. Quod ipsimet quoque Arausio non dissimulauit, occurrentem post Paulum vicinæ mortis admonuit, hortatus plurimum ut grandi scœnore sua dum poterat apud pauperes occuparet, quibus esset quamprimùm necessitate vltimâ priuandus. Amboino soluentem Xauerium, securus erat Arausius, nisi foret modus nauigij, tot eius vehendis facultatibus multum impar. Cùm ergo hæssisset Amboini, paucis ab hinc diebus Ternate Apostolus rem facram faciens, cùm ex ritu ad adstantes conuersus dixisset, Orate Fratres, subiecit, & pro Ioanne Arausio, qui nunc Amboini animam efflauit, heri pro illo operatus sum sacris, quod & nunc iterum perago, vos in eius leuamen, vestras preces cum meis iungite. His vehementer attoniti qui sacro intererant, (nam distat Ternate Amboinum, milliariibus ducentis, & septuaginta) facili coniecturâ assecuti sunt, fuisse id illi, ostensum diuinitus, collataque post dies duodecim, hora quâ Ioannis Eiri litteris, Arausij mors nunciabatur, & testabatur Raphaël Caruallius adfuisse se morienti, comperta est eadem quâ Ternate Xauerius, defunctum indicarat.

15
Nauis periculum prædicat.

15. Remittente vi pestis, anni tempestatem nauigantibus iniuiam, classis vtraque festinat præuerrere; inopiæ militum classiariorum Xauerius corrogata stipe largiter succurrit; Goam (quò tendebant) Paulo Camerti magnoperè commendat, è S. Augustini familia viros maximè religiosos, qui classi eidem ex noua hispania profectæ pias operas narrant. Adiungenti se verò ad classem nauis, tristis exitij prædicat discrimen, quo periculosè defuncta est; scopulo illisa reuulsum temonem, & comminutum in eo reliquit; post vadis impacta Zeilani, nihil propius abfuit quàm ut solueretur. Ipse intereà Apostolico feruens igne, dum occasionem expectat in Molucas, circumpositas adnauigat Insulas, secundis euentibus, opimaque animarum præda. Insularum vni Baranuræ nomen, eo tendenti res mira contigit, hanc testis oculati verbis, quam meis fecero gratiorem.

16
Cancer ex mari Crucifixus ad eum refert.

16. Faustus Rodericus Vianæ Aluiti in Lusitania natus (præter alios septem iuridicè testes, quorum inscripta sunt, publicis actis chirographa pro testimonio iuratus sic habet. [Cercuro Ioannes Raposus, & ego vehebamur cum P. Francisco, procella ingens, & subita, nautas quoque ipsos summo perè terruit quamuis indigenas insulæ, marisque illius

illius peritos. Hic P. Franciscus Christi effigiem in cruce digito vno longam collo detrahit, demittitque in mare, sed factum, quo casu haud scio, ut manu excideret, fluctuque sorberetur, ex quo tantum cepit animo dolorem, ut valde insolita eius indicia proderet. Postridie Insulam Baranuram tenuimus, & pagum illius Tamalum, quem nauis, & vectores petebant, horæ abierant viginti quatuor ex quo crucifixi perierat imago, quibus totis fuit continua tempestas. Cum P. Francisco in litus exscenderam, & iter secus mare, Tamalam carpebamus. En autem passus post ferè quingentos videmus è mari enatantem cancerum, & vna iconem crucifixi, rectam inter chelas & sublimem portabat cancer, & animaduerti versus P. Franciscum tendere, cuius lateri adstabam, & coram eo hæere immobilem. Prouoluto in genua Patre, expectauit cancer, dum is crucifixum reciperet, quo exoneratus, mari se iterum condidit. Pater complexu, & osculis crucifixum stringens, decussatis ad pectus manibus, horæ dimidiæ spatio, ut erat de genibus substitit, & ego cum illo pariter, precando agendisque tanti miraculi gratiis indè quam institeramus viam peregrimus] hæc Faustus Rodericus. Octiduo Tamali transacto, Rosalaum nauis vela fecit; illic ut nuper Baranuræ Christum ethnicis, sed frustra prædicat; ut enim magis quadrupedes vitiis, quam ortu barbari, surdas aures monenti præbuere; vnum tantà ex turbâ Christo lucratus est. Pedum in cæteros puluerem excussit, nè quid sibi ex loco adeò scelerato abeunti hæreret.

17. Fuit tamen is vnus quem Deo lucri fecit multorum vice; Christi aquâ lustratum, suo Francisci nomine vocauit; docuitque iam tum, ipse cœlitus edoctus, beatam sortem quæ illum maneret; asserens, factum Iesu nomen piè inuocantem, vitæ finem facturum. Notatum accuratè oraculum, fecit apud omnes neophyto famam, eius intercæ euentum præstolanti; qui quadragesimo altero post anno incidit. Militiam secutus, in multas expeditiones Lusitanis stipendia meruit, donec anno 1588. Sancio Vasconcello Amboini præfecto aduersus Hiamaum pugnante ad mortem saucius, in castra refertur, confluunt ad eum cum Indis Lusitani, ad vaticinij pernegati exitum suspensi, ut spectent animam agentem, & planè obitus tantò antè prædictâ felicitate positus est. Integris sensibus, & has voces continuò repetens *Iesu adiua me*, inter has placidè expirauit.

18. Quæstuosius fuit Apostolo Euangelij sacri præconium Vlate in Insulâ, quæ & ipsa ex duodecim est quibus Amboini nomen tribuitur. Bello tunc miserè ardebat; regem arcebat diuturna obsidio; sollicitabat ad deditionem haud quidem animi, & armorum, sed aquæ penuriâ, quam auersis ab vrbe fontium scatebris hostis induxerat. Cælo igitur æstuosissimo, nullamque dudum nubem imbrium daturo, siti vrente ciues interibant. Quamobrem visum Xauerio prouum hunc faustè necessitatis articulum occupare ad asserendam Christo victoriam ex obsidentium manibus, cum æternâ salute obsessorum. Confidentia humili

17
Bonam mor-
tem baptiza-
to prænu-
tial.

18
Regem Vlat-
is miraculo
seruat, &
cum suis ba-
ptizat.

erectus, in septa satagit clauorum admitti; regi sistitur, opem defert, quâ egebat vnâ, non militarem sed aquariam. Per eum sibi crucem liceret statuere; securus autem à Deo præpotenti, quem eò venisset prædicatum, naturæ, & omnium Domino, etiam supra spem, annique ordinem, de cælo aquam expectaret. Verùm suo, ac populi, subiectarumque insularum sponderet nomine, beneficij accepti hanc fore gratiam, vt amplecterentur Christi legem, eiusque sacris initiarentur. Non fuit hic regem præsens periculum deliberare cunctantiùs: publicâ fide, & regiâ, omnia promisit, conditione quam Xaverius tulerat. Cruce ergo compactâ grandi, quoad potuit affabrè, in edito illam iubet Apostolus defigi. Circum turba puerorum, militum, fœminarum, quam tum ipse, tum spectaculi nouitas, sed euentus præsertim expectatio traxerat. Horum in oculis vir sanctus, proiectus in genna, & preces; Deo filij merita memorare, quæ ipsi crux illa referebat. Per ea supplex ardentè instare, pro paternâ in omnes pietate, nè vellet miseris negare pluuiam, constiturum id leui eius nutu, & fore beneficij gratiam, populum animarum, quas eius filius largâ sanguinis sui pluuiâ emisisset. Oranti mox cælum respondere, obduci aër, nubes cogi, copiosissimis de cælo aquis, immenso populi gaudio omnia natæ. Hostis qui totum victoriæ cardinem in obsessorum siti verti crediderat, signa retrò ferre, & obsidionem magno suo pudore ommittere, post quæ Rex tanto exemptus discrimine suis cum Insulis prodigij potiùs magnitudine persuasus, quàm datâ fide, melioribus aquis sacri fontis à Xaverio expiatus Christianorum numerum suo populo auxit.

19
Ioannis Galuani procul naufragium cognoscit.

19. Trimestri, & eò diutiùs inter eas Insulas moratus Ternatem Xaverius nauigauit, Ioanne Eiro, Amboinensibus qui recentem Ecclesiam coleret relicto. Traiciendus erat sinus leucarum nonaginta, impropolis passim irruentium ventorum & torrentis oceani tempestatibus infestus; sancto Patri Ioannes Galuanus ad mutua fœdus tutelæ accesserat, suo quisque cercuro ferebatur, cum transuersum secantes sinum, tam horrenda procellæ vis abripit, vt in summum discrimen vir sanctus sæpè coniectus sit, Deo attamen duce, Ternatis portum denique appulit. Factum cercuro altero quid esset, diù non latuit; impar ventis & mari, quacumquè iactarent, tempestatì se dederat, rediturus in viam, vbi furor ventorum quieuisset. Sed insecutus est animi oculis. Galuanum suum Xaverius, & momento licet à conspectu abrepti casum tamen vltimum spectauit. Ternate siquidem festo qui primus inciderat ad populum dicens, media substitit concione, & Deo, inquit, pro Ioanne Galuano supplicate, qui maris huius in aquis perit. Perculit grauitè auditores denuntiatio, non tam hominis miseratione, quàm rationibus priuatarum opum, quas in eo cercuro negotiatorum plurimi opperiebantur. Iis verò nautas qui sanctum Patrem aduexerant, anxie requirantibus, ecquid de hac re scirent; aiunt nautæ, nihil planè, nisi quod medio in sinu, summâ vi, summoque discrimine, dum aduersam rum-

punt

punt tempestatem, huic se Galuani socij permisissent. Quibus mercatores in spem aliquam excitati eius quod maximè optassent, Xauerij dictum interpretati sunt coniecturam potius quàm vaticinium. At enim elapso vix triduo, reiecta vident in litus corpora, & remos, & merces, tristes naufragij nimium notas, certasque reliquias. Huic de Galuano accedens paulò post, quod de Arausij obitu narraui, cum rerum admiratione quas aduecti ex Indiâ prædicabant, illic ab Xauerio gestas, eò illum apud Christianos; æquè & ethnicos extulere, vt suspicerent tanquam virum incomparabili sanctitate, cuius planè auctoritatis luce, nisi Deus illum cunctis fecisset mirabilem; nè auditus quidem fuisset de Deo loquens, tantum abest vt mores profligatissimos valuisset illius populi emendare; adeò lucri, & sensuum libido, omnes de animi salute cogitationes obruerat; nec fas mercatorem; nec pœna militem à propudiosâ, & execrabili barbarie scelerum, & turpitudine retardabat, quibus etiam historia erubescit. Quanto solertiam, cœlestem & Apostolicos sudores pretio, iis debellandis locarit vir sanctus, argumento sit vel hoc vnum quod scripto mandauit. Ternate nimirum cum exiret præter duos tantum, neminem ab se, quod quidem sciretur, in lethali erimine relictum; miraculo fuit alieni restitutio tam ingens, vt domus Misericordiæ, & Augustissimi Sacramenti sodalitas ambæ antea inopes, ex ea repente ditescerent. Miraculo item exemptæ compluribus implacabiles iræ, & coagmentatæ concordie pace; miraculo etiam, quod spectat pudorem Christianum; cuidam nominatim, charitatis arte singulari, turbam pellicum detractam quas infami vbis cum offensione alebat domi, adductumque deinde, vt pœnitentiæ publicæ exemplo, damna offensionis nefariæ sarciret. Nec vnum hoc, in vno contigit. Indè legimus scriptum fuisse adeò mente cæcos, vt ad maritarum alienarum adulteria cauenda, fas esse delirarent, concubinas habere quàm multas luberet. Sacrorum prætereà in ministerio, Confessionis, Eucharistiæ, Concionum, Christianæ doctrinæ rudibus explicandæ, versabatur propè continuò, vtque antè Malacæ, ita illic Ternate nocturno carmine, ærisque pulsu lustrabat vicos, piorum vota defunctis exposcens, & labe mortiferâ faucis. Erat verò (pergit ipsemet hæc scribens) vndè peculiare Deo gratiæ agerentur, quod ita populum diuinæ laudes afficerent, vt in compitis pueri, vt domi fœminæ, vt agricolæ ad stinam, in nauiculis piscatores, pro cantionibus impuris, Legis Christianæ Symbolum; preces; & mandata; misericordiæ opera; vulgarem confessionis formulam, & similia vernaculè canerent, sic vt possent ab ethnicis percipi. Quod illi solenne inuentum fuit artificiosæ charitatis, ad propagandum Christi nomen, pelliciendisque ad illum ethnicos vix aduertentes quid agerent, quot enim ex iis illas docebat cantiones, tot instituebat ceteris earum doctores, quas vbi discerent, incessabat illos studium arcana illarum eognoscendi; conueniebant ad publicam explicationem à sancto audiendam, ita plenius eruditi manus dabant agnitæ

agnitæ

agnita veritati. Sed inter Molucenses quos magno numero Ecclesia peperit, digna est fœmina quæ tum suâ laude, tum Xaverij merito æternum memoretur.

20
Ternatis
Reginam
baptizat.

20. Neachile tunc dicebatur, & patrem habuerat Almanforem, virum Boleifcum, illum Tidotis regem, hunc verò Ternatis, inuisi animi, & acutissimi ingenij fœmina, & quòd eius ad Christum accessum magnoperè illustrabat, vt suis addictissima ritibus, irà Christianos, sed Christianorum fere culpa vehementer exosa. Europæos infelix in amicitiam, in germanitatem, etiam in partem insulæ, postquam admisisset, hoc à regis administris meritorum præmium tulerat, vt arce imposita, insulæ gubernatione illam exuerent: tres eius filios, ditionis hæredes legitimos carcere conclusos libertate primum, vitâ deinceps singulos priuarent, de quibus fusè historici. Eam ob rem, Dei miseratione hoc ipsa dignior visa Xaverio, quòd ab hominibus esset indignius habita. Modum excogitauit sanctus quo illam adiret, & alloqueretur, tot illi mira, & tam appositè de excellentiâ regni Dei, de facilitate illius obtinendi, de possidendi æternitate, nullo vnquam aut metu aut periculo turbanda; vt sapientissima Regina, cui nihil iam restabat in terris sperandum, votorum summam in cœlum transcriberet: sed cum Mahumetem altius imbibisset, multa opus fuit disputatione vt dedoceret superstitionum dogma cuius pericia plurimum timebat. Hinc illa deinde in Euangelij doctrinâ tantò stabilior, quantò sibi nihil monerat scrupuli, cui non omni ex parte satisfactum putaret. Sic illa feliciter diuinæ gratiæ impugnanti se tradit, suâque ingenti animi voluptate, & Christianorum gratulatione, à Christi Apostolo tineta, nomen suscepit Isabella. Ipsius postmodum amplitudinem pectoris, sublimè ingenium, & excellentiæ virtutis capacem animum cum perspexisset Xaverius, peculiarem in eo elaborando contulit operam, ex quâ tanto digna magistro discipula, magistra facta est demissionis Christianæ, solitarij secessus, precationis, piorumque operum; sed infractæ afflictissimis in rebus patientiæ, constanti perseverentiâ, quàm regio nomine venerabilior.

21
Moti regno
inferre Curi-
sum parat.

21. Iam Molucensium Christianitas recens, & antiqua eo loco erat, vt salutis suæ probè illi cura committi posse videretur, quare sanctus pater maturum credidit exequi, quod Amboini conceperat, & cuius causâ Ternatem accesserat; plus vltra nempè Christi nomen, formidatis Manti populis inferre: cuius consilij primus rumor, eas statim difficultates mouit vt iis peruincendis vnum tanti viri Apostolicum pectus, par esse valuerit. Maurum petere Ternatenfes, censebant aliud non esse, nisi mortem vltionem ab iis aucupari, quorum barbara & crudelis gula, ad paterni quoque saginam sanguinis assueta, multò minùs esset parura externo, ignoto, sacra inuidenti peregrina, & apud barbaros barbaro; nudo præcipuè Lusitanorum armis quos ab eo tractu, omnium rerum arcebat inopiâ. Vel vna inquebant conditio regionis quam omni infelicitate natura damnauit, certum denuntiat aditus exitium: ferarum magis latibula

latibula quàm hominum fedes, omnia rupes, & præcipites saltus, sylvarum inaccessa, nitrosi fontes, & cæli grauitas, præter ignium imbres, & cineris, & tēpestates saxorū immani fragore, pars terræ hiantis concussu, pars vomentibus inferis erumpere solitæ: quid autem se antropophagis credere? quid hominibus, nullius, nisi ad miscenda venena, & proditiones ingenij & pensî? ad hæc raptò viuere edocti, suo videlicet aduenas ipsi alent? in syluas, & criptas montium præsto erit qui ducem se præbeat? vbi more ferino degunt, & paruos liberos tyrociniò aprorum figendorum, ad venationem hominum exercent. Inseret nimirum sanctus pater diuinæ legis principia, quadrupedum cordibus priusquàm humani aliquid sapere illos docuerit? tum ex hominibus prius excudet Christianos, quàm illos reuulserit ab immanitate, probrisque omnium scelerum quæ illis ab ortu familiaria, vsūque, & annis naturæ conferta penitus? huius verò præstandi quæ potest spes esse? quæ tamen si quæ sit, imò si iam rata, & mutationem illam ex feris in homines, atque adedò in Christianos affecuta; quis eam spondeat fore stabilem, & constantem? quis eo recedente contineat, nè reuoluantur in primam barbariem, & cuiusmodi deindè pars animi robur sancto patri, parique armatum pierate qui apud belluas illas, idem audeat, idemque valeat? fumare adhuc sanguinem Vazij Sacerdotis, quem inter Lusitanos magno eorum dedecore proditum necarant. Neque verò sibi de morte pro Christo oppetenda blandiretur Christi Apostolus, illos enim innatâ feritate, non religionis odio quam prorsus ignorarent, in cædes rueret: sexcentas circum patere insulas, quibus fructuosè importari Christus iis hæcenus inauditus posset, ut quid ergo & vitam propriam & salutem multorum, spebus incertis prolicere, imò spebus certò desperatis? Non sunt hæc ad retinendum Xauerium argumenta, scriptoris inuentum; hæc enim reipsâ Ternatenses certatim admouerunt, ad eum à proposito trahendum quem obseruabant velut sanctum, & amabant vt patrem, quibuscum irritas etiam preces addidissent, vim amicâ commenti, prætorum impulerunt, pœna nauis, & rei totius vetaret à quopiam P. Franciscum in Maurum deferri. Quâ illorum in Dei negotio tam calliganti prudentiâ vehementer commotus, extemplò ad illos verba fecit, ac de gentis illius lamentabili destitutione ità dixit, non modò vt Prætor decretum abrogaret, comitatūque ad illam permitteret; sed multi se illi maris, & laborum, mortisque adedò, si vsus ferret, addere comites optarent. Vos nempè aiebat, qui estis, qui præpotentis Dei bonitatem circumscribitis vestris angustiis? quasi vlli adedò saxa sint, quos non emolliat; ità syluestres, & ferini quos non domet & cicuret eius illa suavis & amica beneficentia, quæ mortuas sæcundat arbores, & de lapidibus, Abrahæ filios educit. Tum pusillitatem obiurgans, & cæcatam mentem, defuturam scilicet exprobrabat Deum, terræ puncto, qui orbem totum legis suæ imperio subiugasset? vnas toto ex orbe manum Dei colentis, Insulas Mauri, minimè sensuras, futurâsq; in illam ingratas & steriles?

N

steriles?

steriles? infructuosam illic eius crucem? Vnos ab illâ omnium Gentium hæreditate excludendos Maureses, quam æternus Pater filio tradidit. At erant inculti: rudes, belluini? essent etiam decuplò peiores: nam quod ij eiusmodi essent vt nullâ suâ priuatâ virtute valeret eos corrigere, ob hoc de illis sperare se melius, Dei ope, ac viribus confisum ex quo in homines descendat necesse est, quicquid in salutem conferunt animarum, tanto alioqui tam arduo operi infinitis spatiis inferiores esse vniuersos mortales. Si de mitigandâ illorum barbarie omnes diffiderent, id ab se propterea suo periculo suscipi; excolendis enim, minus barbaris, & minus timendis alios minimè defuturos; istos idè, quod nullius essent, se sibi asserere. Nec se nihilominus, temeritatis arguendum. Nam si Mauri regnum auri venis, aromatum messibus, & piscatione gemmarum afflueret, nullo periculo, aut metu auersum iri ab eo Christianos; nunc vbi præter animarum lucrum nihil affulgeat, vsque adeo id vile, ac nullius pretij habendum? & Dei filios moueri segnius charitate quàm filios seculi cupiditate & auaritiâ debere? Sed occidat timetis, & veneno, aut ferro de medio tollat? Mittite obsecro id mihi metueret; nec enim tanti sum apud Deum, nec mei similibus tantum boni, & gloriæ sperandum. Possum tamen liquido affirmare (sunt hæc viri sancti verba ipsissima) non posse ab iis tot mihi tormenta, & mortes infligi, quin expeditus sim ad multò seniores, vel vnus solum animæ gratia perferenda, quid enim magnum iis vitam impendi ab homulo, quibus Deus seruandis suam ipsemet impendit? Quod si mihi esse tam beato contingat, vox credo sanguinis, quàm oris; ad eos conuertendos futura sit efficacior. Nam vsque à primis Ecclesiæ sæculis, Euangelij sementem fecere martyrum cruores, quàm prædicatorum sudor lætiorem. Concionem clausit, affirmans nihil timendum præter proprium timorem; vocanti Deo inuitis quoque hominibus parendum. Subdo hæc de re fragmentum epistolæ quam tunc ad Ignatium, & socios Romam dedit. [Sunt, inquit, illic ob gentis feritatem infesta periculis, & veneficiis omnia, nec est qui ausit terribilem aleam subire, ad cicurandam illorum barbariem. Ego illa partim quâ supremâ laborant penuriâ hominum permotus à quibus doceantur, & fiant Christiani; partim religione officij iubentis curare salutem alienam, statui me morti deuonere, pro concilianda illis sempiterna vita, Deo quidem mea spes omnis nititur, sed cupiditate quàm possum maxima ardeo, ad illam me fingere Christi vocem, *qui voluerit animam suam saluam facere perdet eam; qui autem perdidit animam suam propter me inueniet eam.* Quorum extima facies verborum plana; interior, obscura, & intellectu difficilis; fit enim interdum, vt cum deponenda est apud Deum vita, quò illam nobis in posterum seruet, hoc est, cum aliquod ingens bonum in eius gloriam vitæ nostræ pretio mouendum, nescio quo pacto, caligare incipiat, & obnubilari, quod principio clarum, & perspicuum habebatur, vt neque doctissimi, & acutissimi homines id satis percipiant, sed

sed iis tantum quos Deus peculiari suo magisterio imbuerit, illius intelligentia seruetur. Atque hinc nimium se prodit pulpæ huius nostræ quàm sit infirma, & debilis indoles, quàm ægra & fragilis natura. Nam multi pro sua erga me singulari benevolentia institere apud me importunissimis precibus, ne terras adirem tot periculis exitiabiles; qui repetitis suasionibus, & lachrymis, cum nihil agerent, præsentissimas saltem antidotos quibus præmunire obtruserunt, quarum profus admisi nullam; ne me vnâ timoribus prægrauarem; in promptu mihi, metus omnis remedium esse; nullo me ad vitam defendendam egere, quam Dei vnus clementi præsidio credidisset; de illius mihi tantum fiducia decessurum; quantum remediorum accessisset. Proin hoc solum ex iis me petere, vt essent mei memores apud Deum, fore id mihi tutamentum à veneficiis antidoto quauis potentius.]

22. Ab Carorum ergo complexibus, lachrymis, & dehortatione inuiti iam liber, natum cum selectis magno ex numero conscendit, in eandem cum illo ærurnarum, vitæ, mortisque aleam expeditis. Ibant alacres, cursumque promouebant in tractu illo milliarium centum octoginta, quibus absunt à Mauro insulæ Moluenses, cum repente clamores tollit Xauerius, direptisque à pectore vestibus. Hei mihi! Iesu! heu miseri! vt illic immaniter necantur? proh! impium facinus: & eiusmodi vocibus, vultu, maris vnâ in partem defixo, triste quiddam, sed nautis ignotum, & vectoribus deplorat. Accurrunt attoniti, quærent quid rei? quam cædem? & vbi prospexerit? se quidem nihil planè conspicari. At is extra se positus, illic erat, vbi sancta illi Deus monstrabat spectacula, quæ truncis, & querulis vocibus indicaret, mox sibi iam redditum, eadem rogare cum pergerent, verecundatus, & silens ad precationem se recepit; sed his paulo post, quod non potuerant ex illo rescire, manifestè nimis obiectum est: vnâ Mauri ex Insulis radebant, cum Lusitanorum octo cadauera in vado cernunt à prædonibus occisorum, illòsque fuisse agnoscunt, quibus mari longissimè semotis intenderat oculos, & indoluerat Xauerius. His loco eodem cum fletu sepultis, cruce tumulum erectâ signant, & portum capessunt.

23. In eorum aduentu comitas barbarorum Xauerij magis constanti fiducia, quàm Ternatensium metui respondit: exscendentes accepit, diuino, haud dubitem instinctu, confertus ad littus populi concursus, magnis affectus, gaudij; & reuerentiæ argumentis, & festis vocibus sanctum Patrem adesse patriâ linguâ gratulantibus, quæ vt magno illum suffuderunt pudore, itâ socios plurimum confirmarunt. Indè manucato confestim adiecta percurrere pagos, & villas prædicatione diuinorum, & quâ populus in plateis occurrisset frequens, illic consistere; fidei symbolum, præcelsque alias, Malaio sermone decantare, qui externus licet, non erat tamen audientibus ignotus. Agendi ratio non prius spectata, & rerum nouitas, quas cantus sonabat, concursum statim

22
Vider pro-
cul absens
octo Chri-
stianorum
necem.

23
Excipitur,
prædicat,
periclitatur
in Regno
Mauri.

ad eum auxit, quâ videndum, quâ tantis de rebus audiendum; & qui bono illorum, virum sanctum eò perduxerat, fecit apud illos mirè gratiosum: quare iam ad illum confidentiùs adire, iam colloqui, & is suâ illâ partâ & insitâ amabilitate, lenire illos sensum sibi que obstringere, blandè paruos eorum liberos accersendo, docendóque sacras cantiones (quibus plurimùm capi parentes videbantur) vt in domos eorum per cantum inductæ, ad explicationem sui audiendam curiosos mouerent. Itâ paratis vtcumquè animis, satus verbi diuini cœpit liberiùs spargere, eodem & modo, & fructu, quem erat in aliis Indiæ partibus expertus. Primi fontibus sacris lustrati sunt pueri, dein grandiores, post & pagi, & vrbes integræ, erectis vbiquè templis, & crucibus. Nec propterea omisit illos è vestigiis scrutari quos sua feritas cauernis rupium, & syluis abdiderat, & factum aliquandò vt ab iis maclandus, solâ Dei ope fuerit miraculo seruatus. Dicebat de Deo ad frequentem eorum turbam, vt ventum ad reprehendendos illorum errores, vitâque perditam; in furorem acti, aggrediuntur de medio tollere, iam saxis volantibus lapidatio crescebat, ante circulus barbarorum, post altum & spatiosum flumen, exitus periculi nullus, nisi aperuisset mirabilem, qui aliarum gentium saluti suam Apostolum reseruabat, eâdem in ripâ surgebat trabs ingens, multorum vix manu, & viribus mobilis, eam nullo conatu, velut olus refixam, deiectamque in flumen, insilit vir sanctus, & subremigante, gubernantéque tacitâ Dei manu, in ripam alteram euadit, delusis barbaris, & facti mirabilitate attonitis. Pungebat videlicet dæmones animarum venatio prospera, quas eorum detractas lanienæ. præter spem omnem ac suspicionem perseuerabat Xaverius Christo capere & seruare: ob hoc non semel in illius caput ethnicorû barbaricè proritarunt, visûsque ipse Dei seruus persuasum habere, dum Euangelij præconio illic fungeretur, fuisse damnatos spiritus, inferorum carcere, catenisque conclusos. Festo nimirum S. Michaëlis dum ad aram facit, tam horrendo concussu, crebrisque impulsibus terra mouit, vt metuerit nè altare suscèque verteretur. Forsitan, ait, magno archangelo abigente hinc tyrannos dæmones, tartari vinculis cohercendos, ab interturbandâ infelicissimi populi salute. At enim aut victos, aut solutos expugnauit tamen sanctus Apostolus, nec indè abcessit, quin multis millibus amplificasset Christi regnum, & Tolum urbem quam vigesies quinquies mille hominum incolunt, cum adiacentibus oppidulis Christo mancipasset. Quódque omnem vincit admirationem, ferina ingenia, tam firmis atisque radicibus peruasit sancta religio, & propagata est tam felicibus incrementis, vt cum ad Xaverij aduentum, illic terræ palmum Dei Ecclesia non haberet, illo humanis abeunte, no- uem supra viginti quâ pagos, & castella, quâ vrbes latè obtineret. Quibus has deinceps aptius decuit [diuinæ spei] quàm Mauri Insulas nominare, illasque sic ipse vocitabat: tum quòd ex iis planè expectandum nihil olim fuerat, nisi quòd Deus singulari miraculo concessisset: tum quòd

quod abundè spe illa portum se videbat, quam semper habuerat in Deo repositam, aduersus terculamenta dehortantium ab eâ molliùs, Ternatensium amicorum. Verùm enimuero huic tam vberi alienæ salutis prouentui, adiecit Deus salutis etiam propriæ auctus, & honoraria. Nam quæ perfundebant illius animum voluptates, erant eiusmodi vt suis ad Ignarium literis, [Hæc, ait, idcirco ad te scripsi, vt intelligas hæc Mauri insulæ quantis deliciis affluant; quarum sunt fontes perpetui pericula, & ærumnæ, quæ Christi causa vltro subeuntur. Est prorsus hæc regio, si quæ alia vsquàm, in quâ procliuè sit, ex profluuiò dulcium lachrymarum oculos perdere; nec memini alibi me tantis animi; tamque continuis voluptatibus delibutum, aut sensu laborum leuiùs perstrictum.]

24. Sic ille de iis insulis, vndè post trimestre multo labore exercitum, Molucas renisit, indè in Indiam regressurus, ad ducenda illinc noua quam fundarat Ecclesiæ nostrorum auxilia, quæ opportuno subsidio Europa tunc miserat. Haudquaquam tamen vt mente designarat, iisdem & ventis & naui valuit Malacam pertingere, quibus erat à Mauro Ternatem delatus; cedendum fuit Ternatensium obtestationi rogantium, aliquantisper subsisteret, nec esset de naui sollicitus, paratam fore quæ priùs illum Malacam veheret, quàm claudi Maria cõpissent. Iis desideriis, virtutum studio incensus, non potuit sanctus non obsequi, & magnâ vtriusque consolatione tres totos menses, assiduâ illos pietatis disciplinâ ita exercuit, vt quocumque volebat, flecteret; iuuit ad hoc non parùm tempus maioris ieiunij quod per se homines ad sanctimoniam inuitat. Nec labore, vt olim, aut arte indiguit, ad persuadendum ethnicis Baptismum, Pœnitentiam Christianis; nempe illis ad Christianos iam alios, iam vitæ inculpatæ, accedentibus non grauare; his verò expertis suauitatem amicitie cum Deo. Ad quam promouendam, retinendamque per se in posterum, vehementer auebant Xauerij præceptionibus erudiri. Resumpto igitur ministerij sui more, festis mane de Deo ad Lusitanos concionabatur, de meridie ad neophytos; institutioni fœminarum seiunctim, dies in hebdomadâ duos concesserat. Alios pueris Christianâ doctrinâ imbuendis, præter confessiones assiduas, quibus audiendis præstabat operam & quod illic nunquam antea factum; Eucharistiæ diuinæ communionem generali Sacrum Paschæ diem celebrauit. Vnum his eius lætitiis defuit, Cacilis Aërij eius Insulæ regis ad Christi fidem conuersio, diu optata, diu in cassum sperata. Is classis hispanæ de quâ pridem narratum, in Molucas appulso, à Iordano Freitasio, Ternatensis præsidij Præfecto victus, Goam probrosè transfusus fuerat, ob suspiciones leuissimas perduellionis; perspectâ causâ cognitores nihil comperiant quod damnet præter præcipitem in damnando illo Iordani sententiam; in spoliando cupiditatem periniquam. Pronuntiatur innocens, eius fides in Regem laudatur, à Prætere Castrio, famæ, regno, bonis per summam iniuriam ereptis redditur,

N 3

comitatûque

24
Ex Mauro
ad Molucas
redijt, & fru-
ctuosè in iis
laborat.

comitatuque regio à Bernardino Sofa reducitur. Grauius pœnis Freitafius cogitur inuenis sumptus; & quicquid abstulerat reuomere, atque ipsemet vice versâ, in eisdem quas regi Aërio indiderat compedes coniectus, causam dicturus Goam deportatur. Idem nefas, eodem insignis gloriæ euentu, aliquot retrò annis in Tabarigiam regem perpetratum. Falsò maiestatis accusatus, absolutus est suffragio iudicum, pronuntiatúsque expertus impacti criminis, cuius sententiæ æquitate, Christianorum probitatem ad eò suspexit, & amauit, vt Christum professus, ad eos accesserit. Goæ Christi lanacro initiatus est; restitutus in regnum, nec diù post Ternate moriens insulâ suâ, Lusitaniam reliquit heredem. Putabat Xauerius restitutum Aërium daturum pariter Christo manus, idque apud illum strenuè agitabat: quod Regis, præsertim maxime cordati, auctoritatem, potentiam, & exemplum, multas confinium insularum secururas speraret, exceptus à barbaro humanissimè fuerat, adscitus verò in amicitiam consensione animi tam arctâ, vt eius carere præsentia vix posset, audiebat æternis de rebus horas solidas loquentem, magnâ quantum conieci dabatur approbatione. Verùm vt erat deniquè stringendus de baptismo nodus, aut astuè in verba exibat, aut ditabat aures promissis inanibus, aut difficultates, induciâsque obtendebat, vinci quandoque videbatur, sed iis conditionibus, quæ honestatem Christiani hominis dedecerent: tam gloriofi negotij nequissima remora, vxores centum, & quotquot alias flagitiosi oculi libido fuisset; vnâ tanto ex numero legere, seueritatis conserbat superuacaneæ, & argutabatur ex Theologiâ sectæ, seu potius obsecratiuitatis suæ; Christianorum, & Saracenorum cum esset idem Deus, vt quid si nihil eius intererat, nollet à Christianis vxores retineri, quas concesserat Iudæis? Post quasi resipiscens, spes datas instaurabat, aiens tanti sibi non esse rem tantulam, vt vellet propter eâ P. Francisci beneuolentiâ, & animæ suæ salute excidere. Itâ diù luctatus Christum Mahometi, spiritum carni connectere, intra sectæ infamis turpitudines hæsit, vt qui alterum pedem tenaci luto connixi extrahere, alterum altius demergunt. Id modò ex eo regiâ fide extortum est, si ab Lusitanis Mauri regnum in clientelam filio traderetur facturum se vt esset Christianus. Quam etiam fidem barbarus sefellit. Nam post impetratum filio id regnum, tam procul abfuit vt illum baptismo tingendum traderet, vt indè potius cruentâ insectatione vexare aggressus sit subiectos sibi Christianos, & quicquid malorum Lusitanis inferre potuit, hoc armis tum suis, tum auxiliariis, gratiarum loco retulerit. Fuit tamen Xauerij labor, si minus in Aërio felix, in duabus saltem eius sororibus, & principibus aliquot eiusdem sanguinis minimè vacuus, illos enim Christo lucratus est.

25
Ex Molucis
in Amboi-
num transit,
magno sui
desiderio re-
lictis.

25. Post hæc, tempus adesse ratus quo se locis aliis commodaret, in Amboinum soluit, hinc quidem communi Christianorum consultatus bono, illinc sociorum; quibus in Indiâ præerat, auctis que iam numeros partes locorum, & operâ diuidi oportebat. Verùm vt est acuta inuentrix
charitas,

charitas excogitavit modum quo absens licet, praesens tamen suis Ternatensibus nunquam non adesset; atque ab iis recedens secum illos deduceret. Primum enim scripsit Malaio sermone institutionem Christianam de necessariis credendi, vivendique officiis, quam Ternatensi populo, sui loco futuram tradidit, eamque cunctis circum communicanda iussit; quod difficile dictu est quanto religionis compendio factu sit, multis enim apographis id scriptum, manibus omnium terebatur, & festis diebus conveniente in coetus plebe, praelegebatur, explicabaturque ab iis, quos esse probat divinatorum, praeter ceteros peritos; ediscebant, illud memoriter, & diu nocturne pueri concinebant, ac velut perpetua Xaverij concio omnes assidue admonebat. Selectos deinde adolescentulos, bonam animam sortitos & geniū docile, parentibus multum volentibus secum vexit erudiendos Goæ in Seminario optimis moribus, & doctrinā, ut ad suos remissi Molucenses, religionis interpretes, & magistri publice iis essent: Rebus illius Ecclesiae ita ordinatis discessum maturavit, si minus fortitū, certe quam potuit maxime secretum, ne suos in Christo filios maestissimo nuncio contristaret. Quare illis pridem salutatis, de media nocte volebat conscendere, sed cum esset eorum erga illum amor totus oculus; resci- tum, & momento vulgatum, sanctum Patrem abire, nauimque in pro- cinctu stare. Hic verò confluere in littus, & circumstare omnis generis homines, lugere, fatigare pedum, & manuum osculis, & petitione fau- starum precum; demum etiam atque etiam obsecrare, se saltem post ali- quod tempus reuideret; semoros, esto, ac velut extra orbem sitos, verum pia opis, propterea maxime egentes, quam ab vna illius in Christo libe- ralitate poterant expectare. Quibus ille vicissim intimè affectus, consolari mororem, spondere redditurum, aut missurum ad eos suo loco de sociis aliquem; ad hoc ab se nonnullos iam ex India vocatos, nunquam se fore illorum immemorè, sed semper in mente, & oculis gesturum. Nauim tandè ingressus, postremumque iis bene precatus anchoras sustulit. Tam amabili erat vir Dei sanctitate, asperitatemque erga se seueram, cum suauitate in alios summa; ita copularat, ut si fuisset iis natura pater: barbaros, syluestres, perditos, cuiuscumque modi, morisvè ij essent, omnes aequè habebat filiorum loco; in omnes transformabat sese, & assimilabat eorum cuilibet, ferendo, succurrendo, rusticitati congenitæ se aptando, vnas eorum rationes, & lucra iis memorando, ut eorum Christo salutem lucraretur.

26 Malacam nauigans, obiter substitit Amboino non quod eā quiete nauigatio leucarum sexaginta magnopere egeret, sed ex nauigijs qua- tuor praedam facturus animarum; iis Lusitani, ferè milites, & nauitæ ve- hebantur, quod genus ut vno consistat loco vbi salutis praesidia tran- quille accipiat, fortuitum est, & rarum; fauebantque tunc commodum Paschæ dies nondum planè exacti, & sacra mysteria ex officio procuran- da. Excensione facta Xaverius tuguiolum sibi in littore ex virgultis componit, hæc illi ut antè in Molucis, & in Mauro domus; humi lectus;

victus

26

In Amboino
mira agit,
absentia vi-
det, praedice
periculum
nauis.

victus aliquantulum panis in diem corrogati, opera consueta, publicæ conciones, privata colloquia, dissidentium, flagitiosorum, offensionum publicarum inuestigatio, & emendatio, ad normam muneris Christiani. In iis militem, in extremis ærotum, eiusque temporarium corporis, & sempiternum animæ deprehenderat discrimen: hunc sua adhortatione sic versavit, subegitque vir sanctus, ut inter vera pœnitentis vitæ indicia obiret, sub quæ lachrymans cœlumque suspiciens Xaverius; Deo laus, ait, qui me opportunè in hunc articulum adduxit, ut hanc Deo animam servarem, ex quo fuit multorum opinio defuncti salutem fuisse illi cœlitus patefactam. Indè etiam vidit Iacobi Ægidij longissimè absentis angustias. Ternate nuper valentem reliquerat, nunc velut præsens animam agenti, abrupta quam ad populum habebat concione, fratres, inquit, Ægidium nostrum, hoc ipso quod loquor temporis, in Molucis, cum morte conflitantem vestris ad Deum precibus iuvate, nec multum sparij intercessit cum certis nuntiis de morte illius est cognitum. Post moram dierum viginti, naues quatuor Malacam expediebant vela, oneraria inter illas erat præ aliis firma, & valida, in eam ut concederet vir sanctus eflagitabant magnoperè vectores, ubi & esset illi commodiùs, & adversus quaslibet aut procellas, aut hostes securiùs. At his nunquam adigi potuit in eam subiret, quin imò Gonzaluo Fernandio in aurem, ream nauim quorundam sceleribus agnoscens, periclitatur, inquit nauis, & Deus hanc seruet. Nec iniectus in cassum hic metus, meliores fecit quos conscientia mordebat; exitum quoque prædictio sed intra periculum habuit: transmittendo enim Sabano frecto, in cæcos scopulos impacta, mirum fuit quod præter excussi gubernaculi cardines nihil confregerit.

27
Pluvia impetratur ad crucem à Xaverio erectam.

27. Hæsit in Amboino sanctus paulò quàm naues diutiùs, septem illos reuisens Christianorum pagos, templisque, & crucibus muniens, quarum vnam postea illustri miraculo Deus insigniuit. Cœli squalor diurno ab æstu, & siccitas, sterilitatem agris minabantur, hinc mulierculæ aliquot Christianæ, inductu dæmonis, artes repetunt baptismo ciuratas; vicinum loco idolum conueniunt, cultum dæmoni adhibent, cantus veteres integrant ad cogendas nubes, & ciendum imbrem; sed nullo præter immane sacrilegium euentu: quod ubi accepit alia, sed melioris notæ Christiana, iis acerbissimè obiurgatis, quasi nobis deesset, ait, in cruce præsidium quam propemodùm domi nostræ statuit sanctus Pater, spondens quicquid essemus ad eam petitori, Deum nobis liberaliter concessurum, perductâque ad littus in quo crucem Xaverius fixerat, iussit secum ad illam à Deo flagitare, ut pro solita in suos bonitate, in idoli contemptum, ac probrum, opportuno imbri sterilitatem præuenteret, optatamque agris pluuiam largiretur, erant inter feminas illas quadam, fulmine quàm aqua digniores; audiuit nihilominus precantes Deus, & obdueto derepentè cœlo, terram imbri copiosissimo infudit, hinc duce eadem cuius censura illas correxerat, omnes irruunt in idolum, altari

altare deturbant, mutilant, incessant conuitiis, modisque omnibus de-
 fœdaturum, fluuio demergunt, exprobrantes integrum fluuium se illi
 dare, ex quo aqua stillam non valuissent exprimere. Ex Amboino
 Malacam duobus mensibus peruenitur: eò sanctus Iulio mense applicuit,
 anno 1547. illic Ioannem Beiram, Nonnium Riberam, Nicolaum
 Nonnezium, nondum Sacerdotem, viros Apostolici pectoris, inuenit,
 dignos qui arduam Molucarum, & Mauri expeditionem quam inchoa-
 uerat, vrgerent: ad Criminalem ipsius mandata non venerant, illumque
 in orâ Piscariâ occupabat Deus, biennio post morte gloriosâ Badaga-
 rum ferro coronandum: Mansillam quoque nè adesset, refractaria in-
 doles tenuit, ob quam deinde Xauerius hominem expulit è Societate,
 ratus damno maiori religiosum malum, quam vtilitate operarium bo-
 num, religioso in ordine retineri. Cæterum tres illos de Societate,
 primos conspexit in Indiâ, postquam in eâ solus quinquennium egisset.
 Suâ quidem incredibile voluptate, quam auxit nuntius quo significa-
 runt, de septem aliis cum classe Laurentij Perez de Tauora, Goam
 vectis, transisse quatuor ad Comorinenses sibi carissimos iuuandos.
 Dum expectant naues in Molucas ituræ Augustum exeuntem, tres iis
 insulis deuotos, suâ interim familiari consuetudine, bimestri spatio bea-
 uit vir sanctus; viuendi agendique impressit forma, modisque instruxit
 idoneis, quibus conuersionem ethnicorum, quam vberimè promo-
 uerent. Inde post mutuos amplexus ob hoc vnum subristes, quod ab
 eò diuelli cogerentur (de quo postea tam mira scripsere) in Molucas
 profecti, ferendo, & agendo, vitâ simul & morte illustrem illic de se
 materiam historiæ dederunt. Ab hinc autem quatuor mensibus nau-
 gaturio Goam Xauerio, seges intereâ laborum non defuit; conciones
 ad ethnicos, Indos, Lusitanos eo concursu quem designata loca non
 caperent. Doctrinæ fidei quotidianæ explicationes ad innumerabilem,
 vt scribit ipsemet, multitudinem hominum, conferim suis cum familiis
 sese stipantium: restinguere odia, ob Lusitani militis irritabile ingenium
 propemodum illic continua; soluere iugiter consistentes; agrotos per
 urbem adire, nosocomiis ministrare, catechumenos & pueros Christianis
 principiis imbuere, supremo in agone positos ad piam mortem animare,
 cæteraque charitatis eiusdem præstare munia, in quibus (subdit) cum
 difficile sit satisfacere vnicuique, aduersariis non carebam, sed eorum
 idcirco gaudebam inimicitis, quod ex vitiorum odio nascerentur.
 Menti scilicet bonæ, tribuit vir sanctus, malignitatem eorum quos in
 se furere sentiebat, ex impatientia medicinæ iis ab se adhibita; per-
 stringendis acriter facinoribus quorum illos magis detectorum torque-
 bat pudor, quam latentium dolor, & detestatio.

Lepidum porro quod illi docendis ibidem pueris contigit. Erat in iis
 Paulus Gomezius (qui Societati dudum postea se adiunxit) viuacis in-
 genij puer & in rudimentis doctrinæ sacræ recitandis, mirificè gratus,
 eaque de causâ solitus recitationis initium facere. Igitur aliquando fre-

28

Mira quæ-
 dam Malacæ
 ab eo præ-
 dicta.

O quenti

quenti auditore in templum coacto, vocatur Paulus, nec vocanti respondet; quaeritur, nec usquam comparet. Collecto tantisper animo cognoscit ex Deo Xaverius ubi sit, rectaque per confertam turbam ad sacrum fontem pergens; latentem, humique affixum deprehendit, dum aliquis alius prodiret recitandi principium facturum, quod ipsum puderet in tam numerosa concione recitare quae nondum memoria latere comprehendisset. Reductum Xaverius in medio statuit, fecitque attento animo, ut more suo audenter diceret. Vidit quoque sed multo longius zelotypi militis barbaram rabiem, qui pugione in iugulum intento suspectam uxorem examinabat de adulterio. Accurrit quam celerim vir Dei, & probatam quam perspectam habebat suspicionis vanitatem, furentem a scelere, insontem a periculo servauit. Quin & usque ad Zeilani vada, navis Bufolae prauidit casum, huius erat nauarchus Gonzaluus Garzias, in ea Eirus (de quo pridem dictum) transibat in Indiam, & huic discrimen quod erat incursum indicauit, tanto impetu a prora allisit in scopulum, ut miraculo fuerit non dissiluisse, haesitque saxi tam alte infixi ut puppis mergeretur, nec sperabant nautae meliora, nisi Ioannes Eirus sustinisset eorum fiduciam vaticinio viri sancti, quo significarat, rem ultra metum minimè abituram; & verò accedens post paulum maris aestus sublatam nauim cursui reddidit. Mira quidem haec Malacae edita, sed praestat omnibus quo tota India Christi Apostolum nihil magnificentius illustrauit, decerque id singulari memoriâ prosequi, tum quòd eius plena cognitio futura est legenti gratissima; tum quòd ex rebus totum contextitur in sancti gloriam admirandis, & testes habet tres supra nonaginta publicis tabulis consignatos, & scriptum reliquit qui tunc erat Malacae, per annos aliquot Xaverij socius.

29
Rex Accen-
norum Ma-
lacam impe-
tit.

29. Cesserat Malaca cum maris imperio Lusitanorum armis, & defluentibus commerciis, vicinorum regum accisa opes, eorum inuidiam, & capitales inimicitias aduersus Lusitanos quotidie augebant, ac nisi militum viribus, & peritiâ nauigandi longè se illis vidissent peiores, erant illos omninò exterminaturi, reducturique in paternam ditionem non modò Mahometem eius filium quem expulerat Albucherchus, sed quemuis alium & sectae cuiuslibet, modò nè Christianum. Ausi sapienter hanc aleam mouere, numeroque ac mole exercituum obruere, quos virtute ac robore non valebant; inde semper aut fugam infamem retulerant aut suorum interuentionem. Libuit nihilo secius Soldano Alaradino, Accennorum regi, asseclae Mahometis, Christianis ob religionem, Lusitanis, ob suas rationes perinfecto, quid posset experiri. Est verò Accennum inter regna insulae Somatrae maximum, à Malacensi continente, non plus leucis duodecim seiunctum. Ac principio quidem hostis, videri noluit aperto bello arcem impetere; sed potenti classe, piraticis excursionibus maria illa infestare, auertere commercia negotiatorum; suppletura militem subsidia intercludere, ut propugnatorum numero, & comitatibus ab occasu mittendis Malaca sensim destituta, fieret expugnabilior.

pugnabilior. Ab hoc portu egebat Septentrionem versus Malacā proximo, quo naues condēret, & arce quā portum tutaretur. Vtrique prudenter consuluit; militariter magis, quā barbarē, nisi quā in terrā contra Deum moliebatur Sacrilegus, disiecisset e cælo, & irrisisset Deus. Id enim agebat non tam vt Malacā pelleret Christianos, quā Christum toto oriente: in eam rem arma, naues, & militem dissimulanter, & occultē parat. Conscripti milites ad quinque millia, condocefacti omnes naualibus præliis; ex nobilitate primariā quingenti, quorum infigne manuaria ex auro armilla, quam nefas ab aliis gestari: præter hos Turcæ ingenti numero, & ex Ianissariis auxiliarij velites, quos famæ ambitus apud regem, ad conferendas cum Lusitanis vires incenderat. Classē naues constabant sexaginta, præliares, actuarie, velares, præter exploratorias, hypagos, incendiarias, armorum deniquē omnis generis in pugnam eminūs, cominūs ferro, igni, maxima copia. Classi datus Præfectus Baiatus Soora Saracenus, mente vt nomine, barbarus, in paucis regi carus, & ab eo mercede præcoci, regni Pedirij titulo donatus. Sui Malacā aduentus, ipsemet nuntium, inprouisus tulit exercitus; Octobris nono, anni post sesquimillesimum quadragessimis septimi, die mercurij, horāque post noctem mediam alterā; Malacensi in portu constitit, ad terrorem, probrūque ciuitatis. Insuperato illo progressu elati, plūsque intra urbem ex metu consternationis, quā opus ad defensionem, facile arbitrati, de inuadendā illā agitare; Saraceno nouum consiliū plurimum probari, vti Ianissarios desiderio pugnæ, rem fore eum ciuibus semiuictis, fauere noctem eāque nebulosam. Aggressionē igitur duplici, scalis indē urbem; indē naues in portu, igni & tormentis decernunt inuadere: statimque excensione tumultuaria, quæ raptabat furor nullo ordine muros petunt, fossas aggeri æquant, admo-liuntur adscensum scalis; at enim lauiūs quā somniauerant ab armatis, & vigilantibus excepti, alij configuntur, alij deorsum reuoluti cadunt, pinnas constanter arripuit, multi lapsu attritu, aut etc. Sed impressionis maritimæ fors longē absimilis. Tanta fuit in naues missilium ignium tempestas, vt omnes conflagrarent, erant verò non plures quā octo, in quibus Prætoria quæ vix quinto hinc die ex Bandæ regno, aromatica nuce, & iustitinis eius culeolis onusta appulerat. Noctis eius fortunā ebrius Acennorum factus, et si parciūs quā cogitauerant fortunata, postredie mane, totius exercitus Lunatam digerunt in vrbis oculis, & triumphalem pompam, sed tormentorum ex arce tonitru, vana illa species repente discussa, in Vpem insulam milliari distantem recessit, vbi barbarico, & strepero gaudio, diei reliquum exegit. Hæc inter, septem indigenæ cum vxoribus & filiis ex piscatione Malacā redibant, in scapham excubitoriam Acennorum incurrunt miseri, capiuntur, mutilantur, trunci auriculis, & naso, incisilque pedum & manuum neruis Malacā remittuntur, cum hæc ad Franciscum Mellum Prætorem seu epistolā, seu magis pro-uocatoriā

uocatoriâ syngrophâ , cuius sat scio cothurnus thrasonicus risum nobis meritò mouerit, sed iis regibus familiaris est. *Sunt* verò hæc epistolæ verba [Baius Soora cuius summum est decus , vasis clausum aureis , circumferre Alaradhi risû Soldani, fragrantissimi sanctæ domus Mechæ candelabri, Regis Acennorum, & vtriusque continentis ; scire te volo, vt tuis literis Rex tuus idem sciat , me in hoc mari animum laxantem , rugitu meo formidando arcem istam terrere, atque consternare ; me velit, nolit , in eo piscari , & hæsurum quamdîa mihi lubitum fuerit. Cuius rei testem appello terram , & quæ illam incolunt nationes , cunctaque elementa , ipsûmque ad eò lunæ cœlum , quibus voce meâ edico regem tuum subiugatûm , & victum, fama que amissâ inglorium , deiecta humique raptata illius signa, nunquàm in posterum excitanda, nisi fortè clementi eiusdem venia, cuius victoria hæc parta est robore, per quam regis mei pedibus subiecta regis tui ceruice , eius in posterum dedititum, clientem, & mancipium effeci. *Q*uod tutè ipsemet vt fateare verum esse, hinc ego te vbi constiti, inuito, & pronoco, si quid tibi animi superest ad fulciendam regis tui causam.] Has insipientis Saraceni minas à miseris piscatoribus perlatas , & ducum ipsius munitas chirographo, legit suis Mellus in arce præfectis. Hi risu, & sannis explodunt , haud tamen æquali animorum confidentiâ , vt linguarum , in admittendâ prouocatione: quibus enim prodire in pugnam potuissent, incensis nauibus, tantum non obfessos se videbant ; consultantibus nihilo segniùs quid potissimum deceret, Beatus Pater superuenit, ad S. Mariæ de Monte sacris operatus. Gaudere omnes illius aduentu , Mellus præcipuè , dare illi legends barbari literas, rogare quid ipse sentiret.

30
Xaverius
pugnam contra
spem omnem
suadet.

30. At is animo in Deum, oculis in eos cõiectis, alia omnia quàm quæ sensurus putabatur, respondit. Probrum id esse minime tolerandum ; ex eo in Deum plus dedecoris redire, quàm contemptus in Regem , si dissimularetur iniuria , quid non ausuros de cætero Saracenos , terriculis suis non armis victoriam adeptos ? Rem tracturam exemplum in alios pessimum , regemque Acennorum si ferret impune quoddam eius initium fecisset, sequaces habiturum : intelligerent impij potentiores esse Christianos Deo suo , quàm ferocia , & armis barbaros ; admittendam esse prouocationem, & in pugnam eundum. At quibus nauibus (subdit Mellus) si præter nauium cadauera quatuor quassa , & lacera nullæ sint ; illique compingendis & interpolandis , alterum tantum opus sit temporis, vt in nouis condendis ? ad hæc quatuor nostræ aduersus hostiles, sexaginta: imò infert Xaverius, & sint etiam mille, Deum quantis nauibus opponis: annò hæc eius expeditio est: huic ipse scilicet & auctor, & causa, opitulator non aderit, si eius sacramento, & nomine in eâ militemus? quæ haud aliter ex eo audita, quàm Deo dictante mandata, & quid fieri vellet, ac facere, per interpretem suum edicente , quare ausus nemo in contrarium hiscere ; alacres vniuersi Præfectum sequi naualia inspecturum. Illic præter celocem exiguam residua iacebant nauigia omnino

ninò septem, sed vetustate hiantia, & igni quàm mari aptiora. Acci-
tur tamen Odoardus Barretus Classis regiæ procurator, iubetur eas
naues sarcire, reficere, munire, ad prælium expedire; at is iurat sibi
& stupam, & telam & clauos, & omnia deesse, quæ contestatio, res-
ponfionem omnem eripuit reliquis, concidebátque totum negotium,
cùm inter alios nobiles, septem circa se conspicatus Xauerius, præfe-
ctos, & dominos nauium, ardore insolito prensare, amplecti, ro-
gare seorsim singulos, singulis nauium instaurandis adiicerent ani-
mum; suam cuique illorum assignare, tua hæc erit, inquiens, & hæc
tua, aliaque deniceps aliis, nec fuit qui sancto, seu Deo potiùs per
eum suadenti negare aliquid sustineret; ità suum quisque nauigium
centenis operis diebus haud plus quinque restituunt, & quique na-
ues, cum parua celoce, ad certamen, & mare, probè instructas repræ-
sentant. Centum octoginta ex omni militum numero mente manùque
promptos secernit Mellus, quos octo attribuit ducibus: classi Franciscum
Dezam cognatum præficit. Restabat quid Xauerio agendum; Fixum
enim sibi profitebatur eum classe exire, quo eius consilio erectus miles
certam augurabatur victoriam, cùm ignorare vix posset, aduersus Bada-
gas illum pro exercitu integro fuisse: Sed obstabant ciues tantoperè, vt
secessionem minarentur in alias oras, vrbe direptioni hostium derelicta,
si eam deseruisset sanctus pater. Post multam itaque altercationem, Ma-
lacæ adiudicatus est, hæreret illic futurus auxilio ciuibus suâ præfentiâ;
suis verò ad Deum precibus vires pugnantibus additurus. Affatus est
milites pridie quàm portu soluerent, de gloriâ quam Deo partum ibant,
de præmio quo erant vtriusque decorandi, seu mortem oppeterent, seu
vitâ superstitè pugnassent; dixitque tam scitè ac fortiter ad mouendos
Christianæ laudis, & militaris gloriæ spiritus, vt omnes subito magni
animi impetu, iunctisque vocibus nobile iurarent, pulchrùmque iufu-
randum ad vltimam vsque sui sanguinis stillam pugnuros. Quæ gene-
rositas religiosi consensus Xauerio, Prætori, & ciuibus multas præ gau-
dio lachrymas exciuit.

31. Verùm enim verò breuis hæc ostentatio roboris, & alacritatis, in
mærorem, & pusillitatem mox desciiuit. Adeò pronum, & volubile est
in opposita vulgus, & momentis leuissimis in contraria inclinant, quos
magis impetus quàm ratio incitat. In procinctu stabat, paruus sed ani-
mosus exercitus, effusum in litus populum salutabat, ex B. Deiparæ de
monte Xauerius poscebat à Deo victoriam, cum remorum tractu vix
decimo velut primâ in acie immissa in mare Dezæ Prætoris, & vento, &
scopulis intacta, solutis compagibus profundo sorbetur. Hinc nautarum
tristis & miserabilior ciuium, diuerso ex dolore, sed vna ex naufragan-
tium simul animorum abiectione clamor. Ad opem accurritur, subdu-
cuntur demersi, nemo in fundo hæret. Inde philosopha plebs; ariolari
pro suo ingenio; notare factum ex euentu, stoliditatem suam arguere,
quòd se tam facilem P. Francisco, & Mello præbuisset, qui fortè magis

O 3 confidentes

31
Disturbatur
consilium in-
felici casu
volubile.

confidentes essent, quàm benè consulti. Sperandum, quis neget? confidenter, cito; audendum fortiter; pulcrum dictu, & factu; at enim rei & privatae damno, & publicae, temerè susceptis; nec Deum, nec virtutem fauere: nempe octo attritas nauticulas aduersus sexaginta, incustoditam urbem, arcem milite vacuam! hunc in quo tota spes exiguum numerum bellatorum, auferat praelij fortuna in hostem iam prona; quis aggressionem alteram repellat? quis hostem ad muros excipiat? grates Deo immensa quod opus miraculo cum esset, ad detergendam caecitatem, opportunè id nobis indulserit. Nam quis praeter Deum nauim illam Praetoriam, & omnium optimam, dissipatam in portu depressisset? ut intelligerent caeteras tormenta hostium minimè laturas, quae nec essent ferendis vectoribus aequales? pergant certè Acenni nosque obsideant; abundè fuerit pro muris stare, nosque illis tueri. Ut quid tantoperè mori velle, & à quibus necemur quaerere? Ibant quaerimoniae in seditio-nem, & Mellus in turba malè comparatus, mittit qui cursu Xaverium moneat, adesset quanto cyùs ad sedandos hos motus: offendit nuncios facram manibus hostiam tenentem, nec sustinuit vltèriùs quàm ut eam sumpsisset, sed accedenti tunc, manu Xaverius innuit, tantisper expectaret. Iam enim ex Deo iacturam Praetoriae cognorat, foreque praeterea, multis ut ipsi preceationibus, ærumnis, & lacrimis expeditio illa staret. Sacro statim ornatu deposito, priusquàm ex nuncio aliquid audisset; Rediis ad herum, ait, eique hoc à me dicito, nè animo angatur. Deum suà ope consilis minimè deesse; ac tùm quidem maiori, cum res videntur profligatissimae; quibus ad Mellum remissis coram virginis matris effigie perstitit largè flens, & orans, auditusque est hæc verba precando rumpere. Christe mi Iesu! & Domine, amor cordis mei, flecte in me propitios oculos, tuque o virgo id mihi exora. Tua etiam Christe beata vulnera intueri, in iis cernes, quantum nobis debere dignatus sit Deus. Et nunc Deus & domine! poscere ab tuà clementià quid possum, in solatium calamitatis meae, ac fratrum meorum? quod à te, certè oppugnerato, certè misericordiam omnium patre, ac Domino negari valeat? sic precatus in arcem descendit, vbi Mellus occurrens, & vultu verbisque dolorem querulum haud satis dissimulans, expostulauit eius causam, se malè per ora populi traduci: at improbauit Xaverius quod tanta leuitate, fortis animi gradu, de oque consili moueretur; illinc simul ad mare veniunt, ex quo nauis soluta armamenta, & tormenta bellica ducebantur: allocutione, qualem poterant ferre tam desperatae res, multis persuasit sperare meliora; sed vincebat desperantium numerus; Ergo Mellus opinionem culpae defugiens, & quocumque res caderet, eam quantum ad se spectabat probaturus, publicae consultationis permitteendam suffragiis censuit: cogitur magistratus militaris, civilis, & quotquot praeter hos adesse libuit; rogantur sententiam, ac civilis quidem, communi omnium ciuium consensu statim negat in eo pergendum vltèriùs, cuius tam infausta fuissent omina; exitus infelicitatem, nimis certò ex tam

seuis iniitiis conici; nec prudens esse, neque Christianum tam dispari praelio illorum vitam committere, ex quibus & vita ciuium, & conseruatio ciuitatis, totaque ditio penderet.

32. Quae dum ciues contendunt, supplex tacite à Deo contendebat Xauerius, vt milites doceret, melius sentire; fixisque in illos oculis, nutu vario incendebat, caelum, deumque identidem indicans cui Sacrameutum nobile dixissent. Id si fortiter tenerent, nihil esse quod sibi metuerent, habituros tutum in Deo praesidium: quare fuit omnium vna vox, idemque animus qui pridie fuerat, perinde vt nihil tristius accidisset, se non regi modo stipendiis; sed iurando Christi nomine auctoratos nunquam commissuros vt ab datâ fide recederent; ituros audenter, & pugnuros ad vsque supremum habitum, sperare tamen victoriam eius auxilio cuius gloriae arma, & sanguinem vouerent. Quid enim tunc grauius quam heri timendum; idem qui pridie numerus; nauis vnâ, sed nec milite vno minor. Imò verò infert Xauerius (sed eâ vi quâ cum diuinitus agebatur) nè deceat quidem ea numero nauis, vosque numero plures futuri estis, & hoc vobis disertè denuntio, naues adfore duas amissâ meliores, & huc missâ à Deo iam properant vt vos doceant spei vestrae vbi tuto figenda sit anchora, & priusquam sol occidat vobis spectantibus aderunt. Ex his varium vtrimque partium, & obscurum murmur, alij animis paulo æquiores; alij non absque aliquo pudore; suspensi omnes domum se referunt: ante tamen Baltasar Ribera scriba consilij publici, aduersantes pugnae sententias auctoritate publicâ consignauit, pro cassis habendas, si de nauibus duabus, vaticinium viri sancti dies nondum extinctus reipsâ confirmasset. Mellus duces in arcem, secum ad prandium deduxit ad S. Mariae de monte vir sanctus reuertit oraturus. Mare interea ex editioribus speculis qui explorent mittuntur, multus de nauigiis duobus vrbe tota sermo, magna expectatio, frequens de fenestris, & littore prospectus, aduentarent necne; vera an euanida Xauerij promissa? cum ecce tibi hora ante solis occubitum vna, ex monte B. Deiparae, vbi precando instabat Xauerius, datur signum vela duo latina ad Septentrionem consurgere, scapham Mellus exploratoriam destinat reportaturam, cuiusmodi forent, & cijares eae naues. Erat verò Iacobi Soaris altera, altera Baltazaris ipsius filij, mercibus onustae, cum Lusitanis militibus praesidiariis sexaginta. Pegu regnum petebant; mari alto inuictae Malacam vitabant, vt anchorarium & portorium vitarent. Incredibile est quantâ urbem latitiâ, licet adhuc remotâ impleuerint, quot inde Xauerio gratulationes, & amplexus.

33. Tunc enim denique, meticulosi primùm, atque incredulis animus in pectus rediit, persuasumque Dei nutu rem geri, nec ab se Xauerium, sed instinctu maiori victoriam spondere. Sed erant eae naues classi adiungendae, & hoc sibi deposcit vir sanctus, duces earum adit, narrat exercitum ignominiosè à barbaris prouocatum, expiendam iusto praelio

32
Restituitur
ejus precibus,
suafu &
vaticinio.

33
Vaticinium
impletur.

prælio notam, Dei causam, & honorem agi; verti quoque ipsorum tum ingens decus si vincerent, tum magnum ab hostibus nauium discrimen si ultra tenderent. Dicenti non agrè aures, manusque dant; sed hac lege; si fore præstarentur à vestigali naues, mercésque liberæ: condicit Mellus ipsique publicam: Deza exercitui Præfectus, immunitatem ad eos conscripam defert, lætusque cum iis portum subit. Quatriduum fluxerat nauibus octo, & celose, paratu nautico, commeatuque omnium muniendis, in iis ducenti triginta Lusitani. Octobris 21. dieque hebdomadis sexto, pugnae auidi soluunt, post dicatum tam sancto vsui Xaverij precibus vexillum. Acceptaque à Mello mandata, quid in occursum Acenorum seruari ab iis oporteret; ac ne iis quærendis, fines Malacensium exirent, ad Pulozambilum porrectos; idem omnium ad certamen ardor, vnus metus ne eriperetur sibi hostis: & quidem eius inueniendi spem fermè abiecerant, quòd cunctis quos iussi erant lustrare limitibus nusquam eius aut index, aut vestigium apparet; porro tamen eundem efflagitantibus, quibus plus inerat pudoris ad reditum, quàm timoris ad pugnam, prudenter Deza facturum negauit; veteri se Melli imperio, quod nefas esset infringere, esse belli & maris casus accipites, sibi quicquid infausti accideret, imputatum iri: conuersa igitur in reditum cura, Octobris 28. sic Luna defecit vt agrè transuerso, ex duodecim quos ponunt astrologi, digito luceret. Accessit Argestes pertinacissimus, qui dies omnino tres & viginti, eos in anchoris tenuit, nisi vellent Malacam ventum illum sequi: tunc vltèius progredi annonæ penuria adacti, vsique mutatis Pegu versus & Iunzalam auris, portus illos sat longo itinere appellunt, quod fuit diuinæ prouidentia arcantum, vt saluo Ducis imperio, cibaria dum quærunt, deprehenderent hostem quem frustra vestigabant.

34
Nouum contra
Xaverium
tumultus.

34. En autem denuò Malaca in motus priores, & diffidentiam relapsa, quaquaersum rumoribus perstrepat, & plebeius timor, funestiarum imaginum eximius artifex, & verisimilis falforum nuntius, post sesquimensum de suis nihil audiens; vel aquis haustos, vel Acenorum gladiis coniectat, ne superstite quidem calamitatis eius teste. Crescente autem fama pro certo venditat debellatæ classis exitium; testes producit oculos qui actuaria ex Salangore aduectis cladis locum, & tempus, & modum edisseruerant; Lusitanorum mortes, Acenorumque ex iis prædam, & longam fabulam, non consolabilis tantu priuati doloris quàm publici, cum præter communem interitum qui videbatur Malacæ imminere, militum robore defecit; pauci essent qui suos aut patres, aut filios aut ex propinquis non lugerent. Inuasit quin etiam nonnullos curiositas detestabilior, verum ex mendacij patre cognoscendi, vmbri carmine magico accersendis, (quod illic vsu frequens, & quotidianum) dabanturque scitantis responsa, cuiusmodi esse pessimi demonis intererat plurimum, lamentabilia & funesta, recidebantque demum in Xaverium omnia, expeditionis consiliarium, & stabellum.

habellum, nec Mello parcebatur, qui propterea publico abstinebat, nec iam sat aequum exhibebat Xauerio animum.

Postremo is turbo, exagitata vrbi nouus incubuit qui eius lacrimas alio verteret, & omiſſis longinquis mortibus, lugere inſtantes & proprias cogeret. Nempe illud Deo antiquum, & ſolemne, vt ideo ſinat in periculum irreuocabile res ire, quod gratior veniat repentina illius depulſio, & fiat eius per quem depulſum fuerit, interceſſio venerabilior. Hoc vero diſcrimen, vt ſuperius ab Acenis extiterat, ab Inſula Somatra exitit. Illic Vientanae Rex, Mahumetis illius filius, cui Albucherchus Malacant abſtulerat, arreſtus pendebat in occaſiones, eius vi, dolo repetenda nunc prope inermem conſpicatus, velarium nauium vt quidam referunt trecentarum, ex portu Andraghire claſſem ducit, & Muhari applicat, non plus ſenis Malaca leucis. Inde mittit qui certo cognoſcant, eſſent ne; vt ſtrepebat rumor, Luſitani ab Acenis funditus proſtigati: parte alia, ex aula nobilem cum perfidiſſimis literis ad Mellum legat, coactum ſe in regnum Patanes exercitum ducere, ad plectendas armis iniurias quas ingenti ſuo dedecore, ac ſuorum damno grauiffimas tulerat; ſe certis nunciis ex itinere habuiſſe, de extrema clade qua Luſitanos Aceni deleuerant; eorumque praefectum, viribus auctiorem aduerſus Malacam contendere, ferro & igne omnia perditurum; id vero ſibi dolori fuiſſe quod Luſitanos plus ſuis liberis amaret, & Luſitaniae Regem Fratris loco ſemper habuiſſet, ob hoc rei ſuae, ſuaeque dignitatis rationibus omiſſis, ſe vela Malacam vertiſſe vt ei praefidio adeſſet, eamque aduerſus Acenos tueretur: exciperent ciues amicum, & ſocium, ſuis in illos armis, ſuorum virtute, ac ſanguine, vt viſum iis foret, ad prohibendam calamitatem vterentur. Sed erat craſſior verſutia barbari, quam vt oculos fugeret non penitus caecos. Vnde Mauro erga Chriſtianos tam ſubita, & tenera pietas? regis erga Luſitanos, regni eius paterni dominos? nullo epiftola notatum a dipo eguit, verba verbis Mellus reſpoſuit. De antiqua illius beneuolentia, & fide nihil vnquam ſibi veniſſe in dubium; nec eſſe omnino quod eius experimentum vllum dari ſibi optaret: quam vero deſereret auxiliij gratiam, eius fore ſe perpetuo memorem, & reſpoſiturum ipſi vbi occaſio ſuaderet. Suorum de Acenis victoriam probatiſſimis teſtibus ſe tenere, expectarique ab ſe triumphantes propediem; proſequeretur ſecurus negotium Patanenſe: Malacam ſiquidem, armis, & hominibus, ſupra quam opus abundare. Neutri fuit obſcura mutui ſtyli intelligentia. Praeſtolabatur exploratores ſuos Mauritum, vulpem Leone conſeſtim mutaturus. Malaca in metu, ſupplicantium precibus, & luctu tota: vnus Xauerij vultus nunquam non vnus, vna oris, & mentis ſerenitas, Dei videlicet clementia, & promiſſis fideliter nixa, omnique arte caritatis, priuatim, ac publice ſpes laſas populi erigens, damnans nihilominus hariolantes ſacrilegos, qui diuinationibus impiis Dei tutelam a muris arcebant. Sed parum valebant apud deſperabundos verba, ſanctum quin etiam appetere, ſarcaſmis triſtibus lude-

35
Viantanz
Rex Malacam
impetit.

bant, solito enim conciones adhortatione concludere ad pascendam clas-
sis victoriam, & citum ipsius reditum, inuicem succinebant, ergo illos,
suscitet mortuos vt reddi nobis victores petamus. Vtinam vel viui re-
deant. Verum serui sui fidelitatem, & merita, oculis ab improbitate,
populi auersis, diuina bonitas respexit.

36

Acenos Lusitani
expugnat pauci innu-
meros.

36 Dies erat Decembris tertius, & classis, Ceda oram legens ad com-
meatum, & aquationem, cadente iam sole, eò accesserat vbi fluuius Pe-
dir in mare præcipitat, milliaribus Malaca ferè quadringentis. Sub pri-
mas tenebras, scapham animaduertunt surdo remigio illac præteruchi,
piscatores erant homines simplices, interrogati & quibus circum, aut pa-
gis aut oppidis haberi cibaria; vel aqua saltem posset: suis ipsi, deinde
communibus censitis miseris, respondent esse mediterranea oppida ad-
lencas duodecim, sed recens ab Acena classe, improuiso vastata, regem-
que vix fuga Patanem euasisse; Acenis in prædam & eadem omnia cedere.
His Lusitanorum alacritas, lætum præna in cælum tollere, explica-
ri signa, tormenta displodi. Deza classi Præfectus cum cæteris festo cul-
tu ornari, vulgo nautarum, & militum diuidi quicquid commeatus resi-
duum erat, triumphus denique prius agi, quàm esset digestus pugnae or-
do. Hinc Liburnicæ tres valentibus instructæ remigibus, egregiis du-
cibus, & paruo fortium delectu, aduerso flumine exploratum mittuntur;
dum se aliæ ad prælium accingunt. Aceni vicissim bombardarum no-
strarum sono vaniori forte quàm prudenti, de noui alicuius accessu exer-
citus moniti, myoparones quatuor prono alueo expediunt; qui sexta fere ab
suis leuca incidunt in Lusitanicas liburnas: nox erat media, Lunæ com-
modum lumen, idem mutuo vtrinque occurrere, mutuo agnoscre, mu-
tuo inuadi; suum quæque Liburna myoparonem inuncat, & occupat.
reuolat quartus, ad suos nuncius; Lusitani cædis reliquias sex captos
abducunt suisque exultis catospis, in myoparonibus ad socios redeunt,
torti seuum in modum capti, obstinatissimo silentio & locum, & vites,
& hostium numerum occultant; duos quæstionis acerbitas peremit; vin-
cti duo in mare projecti; superstites duos aliena calamitas fecit minus fe-
roces; seorsim rogati, magno consensu indicarunt Acenos leucas ab-
esse duodecim; nautarum & militum ad decem millia habere; vniuer-
sam illam regionem fugato Rege, occisis bis mille indigenis, subactis in
mancia toridem, latè obtinere, prædam in Acenum opulentam portasse,
moliri arcem quæ naues ex Bengala Malacam consuerant, ne cui liceret
impune petransire, fixumque iis esse Christianos quicumque in manus
venissent trucidare. Non fuit Duci ad milites alia opus concione aduer-
sus Barbaros, ne tamen deesset vilitato mori, super crâncefino lorica-
tus sago, manu hastam tenens illos affatus est, inculcans potissimum
promissa, & merita S. Patris, cuius auspiciis prælium inirent, & cuius
præcibus deberent de victoria certo confidere, tum ne hostilium nauium nu-
mero circumfessus, vndique aditum præberet aggressuris, ripæ cornu in
flumen longius porrecto, terga exercitus munivit. Locum prælio metatus,

Acenos.

Acenos vnâ & videt & audit tympanorum, tubarum, & vlulatum confusa barbarie strepentes. Præibant illorum aciem tres Sæcenorum tres, quarta iis maiori vehebatur Rex Pediris classis Imperator: sequebantur nouem senarum nauium per seriem ordines. Primi certamen adiere Aceni. Suspensio rēno Lusitanus, ruentes excepturus in gradu constitit. Verum illos fefellit vel ignaros fluminis natura, vel præcipitanti arrogantes; machinarum enim extra iactum explosione præmatura decumanos ictus amiserunt. Statim post conflictu propiore, telorum, & glandium tam densa tempestas vt exitu maximè cruento desitura vtrimque videretur pugna. Sed hic è nauis Ioannis Suaris, tam propitio vulnere æneam machinam in Prætoriam hostium, diuini oculi libratit fauor, vt capaci plaga totius lateris hiantem flumen sorbuerit. Citato aduolant tres huius custodes trienis, ad extrahendum imperatorem suum, & centum comites prius quàm essent aquis præfocati, transversum flumen ruptis ordinibus occupant, eadēque opera sequentes perturbant, remis enim, & velis, & torrente alueo abreptæ in priores incurrunt, illiduntur à tergo à subsequētib; premunturque ab aliis aliâ confusione haud prius explicata, quàm nostri totius ignarij instramenti dispendio quadruplici, naues eorum nouem depressissent, quassassent quàm plurimas, multos ex Barbaris peremissent. Tam manifesta Dei opē audentior Lusitanus, hosti obuius prælium integranti, naues quatuor procul figit quæ perpetuis in illum machinis fulminabant: alias, quæ medium cominus eminus, vt res esset, stlopis, hastis, missilibus igniū infestabant. Atque hic itē regente manu Deo collineauit in victricem plangam nescio quis cuius hætenus ignoratur nomen, quæ victoriam Lusitanis asseruit. Classis imperatorem Pediris regem, aquis agrè exemptum, desperatio in pugna furentem animabat, sed glande ictus catapultaria sic animo concidit, vt duobus nauigijs fugeret, ac laudem mortis magnanima, vitamque patiter, paucās intra horas amitteret. Ita classis exanimata & trunca se quidem dedere abvuit; verum armis remisque proiectis spe falsa enatandi miles iuxta & Nautæ præcipitarunt in aquas fugam, quæ fractos, enerves, & magnam partem saucios hauserunt, nec de tot millibus Acenorum, Maurorum, Ianissariorum quicquam superfuit præter paucos illos qui fugæ comites Duci extiterant. Cætorum numerus è nostris omnino sex & viginti, ex quibus solum quatuor Lusitani, ex nautica cæteri, & remigum turba se; longè plures vulneribus saucij; Præda planè immensa; naues quinque supra quadraginta; tormenta bellica modi omnis trecenta; in quibus gratissimum accidit, sexaginta duo Lusitaniæ insignibus impressa cernere, variis, quondam bellis deperditæ, tunc simul ad dominum reuocata, canteriatæ catapulta ostingentæ præter acinaces, & arcus, telaque diuersi generis, & de interfectorum spoliis opimum ac locupletem quæstum.

Neque tamen hic finis Acenorum, & Lusitanicæ gloriæ. Patane Rex Parlis, quò se ex Fuga receperat, accepta Barbarorū clade à quibus fuerat regno pulsus, quingentos, milites collegit, rabie maiori quàm belli peri-

27

Rex Parlis
vltro regnum
suum Lusitanorum
clien-
telæ subdit.

tia armatos, & cum iis irruit in Acenos qui ad custodiam captorum ducenti remanserant, eosque ad vnum deleuit. Inde sorte gestiens in sperata, cum nobilium suorum flore, duobus trieribus quas deseruerant Aceni secundo flumine ad Lusitanos venit, gratulatus est illis victoriam qua ipse triumphabat, iniquissimi hostis eade regno per eam restitutus; idemque regnum clientelari tributo perpetuo, Lusitaniae regibus fide publica obstrinxit. Vnum tot lætitiis deerat, vt retruderetur in Somatram Rex Viantani, qui & classis auxiliariæ specie paternam Malacam trecentis nauibus recuperaturus aduenerat; atqui hoc etiam, non armis & sanguine, sed meru confectum est. Nam catacopiis quæ fœderatorum Acenorum successus opperiebantur ad eum reuersis, stragis illorum miserum nuncium hasta medium traiecit, simulataque morbi grauitate, confusus, & pauens receptui cecinit.

38

Xaverius visionem de Acenis prononcione longè abtens denuntiat.

38. Malacam interea horum omnium ignaram, expectata obsidio, vel impetus hostium angebat, & nihilo quàm ante leuius desperabat; cum Deo visum, indignam licet consolari, vt disceret promissis Xaverij quantum fidei deberetur; quantum fiducia, illius intercessioni, ac tutela. Nam qui prouido nutu, expeditionis eius momenta singula in famuli sui commendationem dispensarat, diem pugnae illius horamque ita designauit, vt in dominicum, & Decembris quartum incideret, ex computatione veteri censendum, hora fuit ante meridiem tertia, peragebatur sacra res solemnè ritu in maiori templo, aderat populus cum Mello Pratore, Euangelio decantato Xaverius consensu suggestu concionabatur, cum ecce tibi in cursu dicendi repente contigit, sed speciem præferens ab se quàm longissimè translata ad noua quædam, & admiranda spectacula; manus in pugnam arctè pressas tenebat; defixos in Christum de cruce pendentem oculos, cuius effigies chori medio sub arcu visebatur, vultus identidem mutabat, dabatque colores, nunc valde alacris, modo miserentis, tum acri dolore prostrati, & afflicti, habitu corporis ad eos affectus conformato: inde velut ab sensibus auulsus fari, perplexis truncisque sententiis, & verbis interceptis, sed quæ auditor facile coniecit ad pugnam aliquam pertinere, cuius varias spectaret vices, aggressiones, fugas, strages, & fusi cruoris imaginem plurimam, quibus ferè haud minus quàm ipsemet sanctus, populus extra se positus stupebat, præsertim cum cœpit animaduertere, vel ad se hos motus, vel ad aliquos saltem è Christianis attinere. Narrationes enim perobscuras interpungebat piis ad Deum precatiunculis, meminisset illos, suos esse, sua causa morti sese obicere, seruaret illos, ab iis tam paucis defenderet tantam multitudinem hostium, ne vellet suæ gloriæ militantes, & propugnatores fidei in regionibus Orientis à Barbaris vinci. Sub hæc nouum describens conflictum nouos affectus induebat, donec facie demum serenata exitusque inspector, & compos, quem intimis precibus efflagitauerat, brachia in oram pulpiti, caputque deposuit, hæsitque illic silens quantum sit temporis in recitando ter Symbolo; silente pariter, attonito

attonitoque auditore ad obscuritatem tam densi ænigmati: nec diu suspensos tenuit, erecto enim mox capite, oreque angelum spirante Recitemus inquit, fratres, semel orationem Dominicam, & virginis salutationem, ad agendas Deo Victoriæ gratias, quam hac ipsa hora classi nostræ, de Acenis dedit. Aderit die veneris illius nuncius, sequetur statim post triumphans exercitus, vestrorum hostium spoliis lætus, & locuples: quibus diebus pulpito exscendit. Ad hæc concio vniuersa spebus miris post abiectos diu animos excitata, gestire gaudiis, Deo gratias agere, admirari, de prædicare viri sanctitatem, Deum quoque precari, quamprimum hæc rata ostenderet; edictum quatrimum annus fuit, die tandem hebdomadæ sexto compleri littus, arrecti omnium in mare oculi, si quod velum in prospectum se daret, nec frustrata est expectantes mora. Eo ipso die Manuel Godignus appulit, præmissus ad Mellum Victoria præco, dein classis Præfectus Franciscus Deza (quem confecti prælij locus cognominavit Parlem) cum classe triumphanti, portui successit, minores birenes hostibus creptas quatuordecim trahens; triremes tres, & octo nauigia, nam quassa & nautis destituta igni consumpserat. Occurrit inuehenti vniuersa post Xauerium ciuitas, præibat vir sanctus Christum in cruce sublimem præferens, ut illum tam clari auctorem prælij, & victorem, primæ gratiarum exciperent laudes, & primi festarum machinarum fragores salutarent. Victores denique in terram è nauibus egressos, à primis ducibus ad vsque postremum gregarium multis cum lachrimis tenerè amplexus, vicissim ab singulis reuerenti complexu incredibili voluptate resalutatus est.

Tanti porrò huius facinoris nomen haud paulò vrgentius, quàm lustanda pars Indiæ altera discessum Xauerij maturauit. Inspecturus Patres quos ad excolendam tuam in Christo natu primam Piscariæ oræ Ecclesiam miserat, adolescentes circiter viginti quos focura vexerat ex Molucis, Gonsaluo Fernandio Goam commisit traducendos, ut in seminario sanctæ fidei docerentur, & suorum magistri diuinis in rebus euaderent, ac Fernandium quidem addictissimum sancto Patri, nulla hinc merces morabatur, nisi quam pia caritas promeretur; nauulum tamen illi iusto largiùs exsoluit, cum ter inculcauit eius nauim grande periculum subituram. Et verò ad scopulum allisa prope ab exitio absuit, sed ne sancto spes suæ cum ea interirent, Goam precibus ipsius incolumis attingit. Aliud interim in nauj Garziæ de Sofa, naufragium illum expectabat, aliaque diuinæ prouidentia tutela. Transmittendo Zeilani sinu tam insanam Euris, & indomitam rupit tempestatem, ut parem Xauerius vidisset nullam; ac ne suum pondus nauim demergeret, leuanda fuit omnium iacturâ, sed ventus instabat ita præceps & procella furor, ut nec vela nautis, nec gubernaculo pareret nauis. Sic diu noctuque triduum iactata, & propè deserta, solo gnomone regebat. Consternatio vectorum, eiulatus, vota, & ploratus qualia inducit mors præsens, & terribilior ipsa morte, irati Oceani facies, qua fortè natura formidabilius

39

Indiam peti-
tempestatem
prædicat, &
sedat eius in
illa sensus in-
terior.

nihil habet. Vnum in tanto horrore solatium, constans serenitas sancti Patris & suauitas verborum, cum nec proprio metu, nec communi vitium turbator, quam si foret in portu cerneretur. Omnes audiunt confidentes, hortatusque ut æquo animo, vitam, mortem, utcumque placitum Deo esset exciperent; post in cubiculum inferius se collegit, ubi quid ageret narravit postea Franciscus Pereira, qui cum in crudesceret tempestas, & cuncti de se actum putarent, consolationis gratia ad eum venit, & coram Christo in crucem suffixo reperit ita Deo immersum penitus, ut inturbare nequaquam ausus sit; abundè tamen solo eius aspectu fuerit recreatus, & iam mari torrente, Zeilani vadis propinquabat nauis, etiam tranquillo metuendis, cum surgens Xaverius ab clau rectore Vazio bolidis faniculum poscit, diuultum vestis ex ora infima fragmentum plumbo alligatum in mare demittit addens, Deus Pater, Fili, & Sancto Spiritus, miserere huius populi, ac mei; quibus annuit tam subito Deus, ut venti mox omnes poluerint, quod dum Vazius effusè gaudet, alia ipsi prædixit pericula, quorum vatem fuisse nimium veracem suo Goa Malacam reditu expertus est. De tam immani feraque tempestate scribens ad Sanctum Patrem suum Ignatium, & socios Romam Xaverius, qui tum fuisset animi sui sensus, & morte capiti impendente cunctisque lugentibus cur imperturbatus, & serenus egisset, exposuit, verba eius reddo, haud tam pro testimonio virtutis, quam Societatis vniuersæ ad quam ea spectat, consolatione. [Tempestas, inquit, dum fureret, desebant omnes suam mortem, ego me Deo commendabam, adhibebamque pro me apud illum triumphantis, ac militantis Ecclesiæ, deprecatores sanctos, atque illos in primis de Societate qui iam obiissent, illo vero in æstu medio procellæ saeuientis, voluptatibus animi fruebar tantis vix ut me arbitrer maiorum capacem. Desunt verba quæ satis explicent, quanto gaudio nostris intercessoribus coram Deo utar, & cælo receptis, & adhuc inter nos degentibus. Me quidem malorum meorum nimium conscius vehementer pudet effusa has inter angustias, & metus, iucunditatis, & alacritatis, quare tunc ad Deum conuersus flagitabam, ut me durioribus reseruaret, si hac vellet defungi tempestate. Hæc ad vos Patres mei, & fratres scribenda censui, ut exsoluendis nominibus imparem, quibus Deo, & vobis teneor, vestro subsidio iuuetis. De hac Societate nostra cum scribo, & loquor, modum mihi non possum imperare, sed hunc festinatio nauium extorquet, claudio igitur verbis quibus nihil aptius, & conuenientius inuenio, si oblitus fuero tui Societas, obliuioni detur Dextera mea.] Hæc ille, reliqua deinceps prospera navigatione Cocinum delatus Ianuarij 12. Anno 1548. dies illic non totos quindecim substitit, tum & Christianis daturus operam, & ad Regem Ioannem aliosque in Lusitaniam, & Romam literas.

40

Piscariam reuulit, & nostros certis ad conuersionem animarum regulis instituit.

40. Retro inde Comorinum versus, oram Piscariam intrauit, Sancti Patris aduentus inexplicabili gaudio, optimos illos affecit Christiano-

no:

nos, processere obuiam pagi, festo cantu Doctrinae Christianae, & laeto consensu affecti erga illum amoris. Vice versa ipse illorum numero, ac virtute ultra modum laetus sementem ab se ac sociis factam mirabatur eò excreuisse: scribebat enim Goa Peres duabus eis & ultra Comorinum plagis hoc 1548: anno censa Christianorum millia vt minus ducenta. Virtutis autem argumenta erant, vexationes & cruciamenta fortiter à mulieris tolerata, & oblata constanter ethincorum gladiis ceruices, ne quid religioni aduersum non dicam admitterent, sed vel simularent. Ad haec morborum diuina curatio, & expulsio daemorum, ad sacratum precum decantationem, & contactum precatoriae coronae, ad quae gentilium stipebat attonita ratio, quod suarum magistrorum superstitionum, nunquam hac innocentia viuendi, & miraculis talibus, vidissent suas fabulas confirmare. His Xauerius perlustratis, Manapare constitit quod à Comarino promontorio parum distat. Coactis itaque in eundem locum sociis omnibus qui suos labores passim illis regionibus fundebant, Primum illis priuatae virtutis stabilienae, & augendae praecepta dedit; post haec singulis partes locorum attribuit stas, in quibus vel ad Deum trahendis, vel expoliendis virtute Christiana, industriam ponerent. Tertio praefecit omnibus P. Antonium Criminalem ac ne qua inter se dissentire doctrina aut moribus viderentur, regulas aliquot scripto conceptas iis tradidit quas in promouenda Christiana re singuli tenerent. Ea tanti auctoris merito, & vtilitate quam possunt ex iis ducere, qui eodem funguntur ministerio animarum, hic à me, vt tradita fuerant describuntur.

[Primum, inquit, hoc vobis curae sit, quorum vobis locorum cultura commissa est, in iis infantes recens natos, sacro fonte lustrare, idque per vos ipsos obire, nec alteri cuiquam praestandum credere, cum hic, quod quidem nunc attinet maioris momenti praestari nihil possit. Nec praestolari oportebit dum vos aut parentes, aut iuris admissi accersant, & moneant quippe id facile neglecturi; ipsimet inquirite & inuestigate per pagos vobis attributos, & domesticarum, ac vbiuis aliquem deprehenderit, baptismo tingite. Post hoc vobis nihil sit antiquius, quam vt rudimentis Christianae doctrinae pueros imbuatis, cumque illis adesse vbiue non possitis, dabitur operam vt per Canocopolos, & magistrorum id fiat, iique mori pridem constituto religiosè insistant. Quare dum loca inspecturi aditis, vnà semper magistrorum cum pueris cogite, interrogate, coram illis discipulos singulos, eequid ab vltima inspectione profecerint, vel etiam obliti fuerint. Sic fient magistri docendo, discendo pueri diligentiores. Diebus dominicis viros in templum conuocate ad preces recitandas & peculiari studio obseruate, num Pantagatini, seu Publici rectores iis intersint; vbi autem vos quoque recitandis iis adesse contigerit, subdetis illarum explicationem, vitia carperis quae inoleuerint; exempla dilucida & quae prope palpantur similia iis reprehendis proferetis; pergentibus ea perpetrare, minus

minus

minus intentabitis à Deo, decurtandam illis vario morborum genere hanc vitam, & dandos in prædam regibus ethnicis; æternam verò illam æternis ignibus cruciandam. Ut primum aliquem in locum veneritis, quæretis, inter se nū qui diffideant, modisque omnibus ut in gratiam redeant, ageris, idque cum in templum conuenerint; quo viros quidem diebus dominicis, sabbato feminas decebit conuenire. Symboli explanationem Franciscus Coellius, (quem secum Sacerdotem in oram Piscariam ex Malabare duxerat) cum ex Lusitanico Malabaricam fecerit, eius apographa in templis legenda curabitis, ad viros dominicis, sabbati diebus ad feminas; ac si forte præsentis eritis tum vos ipsi legetis, tum eius subderis explanationem, quicquid seu viri seu femina, pia largitatis vel templo obtulerint, vel impetrati voti nomine exsoluerint, id omne in pauperes erogetur, vobis ne terencius quidem cedat. Nullam omittetis dominicum, & sabbathi diem quin reuocetis omnibus in mentem, vbi quis apud illos agrotarit, confestim vobis significant ut à vobis visatur; id si neglexerint, & morbis agrotum opprelerit, fore ut in pœnam cum Christianis non hametur. Cum verò agrotos conuenitis, recitare illos Symbolum fidei ante omnia iubetote, idque lingua eorum vernacula, & de singulis eius articulis, an ex animo credant interrogabitis. Post hoc, Confiteor, precesque ceteras Sanctæ Doctrinæ recitabunt; vos demum super iis Euangelium sacrum pronuntiabitis. Ad humanda functorum corpora pueros colligetes, & cum iis è templo cruce præuia progressi Christianam doctrinam in ite & reditu simul concinetis. Ad ædes mortui, responsorium dicetis vnum; priusquam tertæ mandetur alterum; addetisque semper breuem ad adstantes cohortationem, de necessitate moriendi, peccatorum emendatione, cultuque virtutum, ad obtinendam mortem bonam, & felicitatem, Dominicis viros, mulieres Sabbatho valde monebitis, liberos paruos, si agrotauerint in templum deferant, Euangelij Sacri recitatione à vobis iuandos, quo parentum fides augeatur, amorque aduersus Dei templa; & ipsi pueri melius habeant; lites componetis, quod si per vos non possit, eruntque de leuibus, reicietis in diem Dominicum, ut Sacris expletis, ab loci consulibus absoluantur. Nolim tamen his cognoscendis vos nisi quàm minimum occupari, aut vnquam à vobis diuina misericordia opera iis temporariis postponi, in quibus si res agetur gratior ea omnia planè ad Lusitanorum Præfectum reici oportebit. Omni studio agite, ut hisce populis vos præbeat amabiles, ex hac enim benevolentia maiores, quàm ex metu fructus capietis. Nemini pœnam indicetis, nisi de consilio P. Antonij Criminalis, & si præsens aderit Præfectus, nihil non ex eius arbitrio geretis. Idolum seu Pagodem, vir aut mulier, quisquis effinxerit, in pagum alium exul compellatur. Pueris scholas Doctrinæ Christianæ solitis frequentare, multam debetis significare benevolentiam dissimulatis erroribus, condonandisque pœnis quas committatur identidem, nimium quantum interest, ne auerfiore sint à vobis animo,

animo, & offensi recedant. Si quis aderit Lusitanus abstinete omnino à culpandis illius loci Christianis, imò præferte vos ab ipsis stare, illosque verbis defendite, nam si attendetur, quàm non pridem ad Christum accesserint, quàm parcis ad bene viuendum adiuti documentis, haud mirum videbitur tales esse, sed mirum prorsus non esse peiores. Sacerdotibus Malabaribus in rebus animi omni ope adeste, curate vt mentem confessionis Sacramento purgent, vt diuinam rem faciant, vt bono exemplo sint, nec ad mortalium quempian, sinistrum quicquam de illis scribite. Cum ducibus Lusitanis quàm placidissimè agite, nec vnquam inter vos atque illos vlla dissidij species intercedat, cum aliis verò regionum istarum Lusitanis, amicitiam retinere, omni conatu satagite, nec sit vobis vnquam cum eorum aliquo quicquam dirimendum, tametsi ad hoc vos prouocauerit. Illatas ab iis in Christianos iniurias carpite, sed amicè, ac si frustra id esse videbitis, ad Præfectum referte, cum quo, iterum moneo, nihil vnquam vobis aut controuersæ, aut frigris nascatur. Vestra cum Lusitanis colloquia non sint nisi de rebus diuinis, de morte, iudicio, piacularibus ignibus, & æternis, confessionis Sacrae, & Eucharistiæ frequentatione, Deique præceptis accuratè seruandis; nam si non alios cum ipsis induxeritis sermones, nec ipsi vobiscum de aliis tractabunt, nec suffurabuntur vobis horas, officij vestri muneribus debitas: defructu laborum, & rebus appositis ad prouehendam pietatem, non prætermittetis literas Goam date ad Patres & fratres Societatis, ipsumque Episcopum, sed reuerenter admodum ac demissè, vt potè his in Prouincijs communem Sacrorum antistitem. Rege licet ex vna in aliam prouinciam vocante; haudquaquam prorsus in eam transibitis, nisi Patre Antonio Criminali, & Præfecto assentientibus, sed obicie- tis Obedientiæ excusationem. Etiam atque etiam inculco vt quacum- que vos iter agere, & vbi cumque morari contigerit, exhibere vos eni- tamini cunctis amabiles, cunctis beneficos, atque affabiles, sic ad vber- tiorem animarum fructum habiliores euaderis, quod vobis dominus concedat, & vobiscum omnibus in perpetuum sit. Amen.]

41. Christianorum rebus in tractu Piscariæ, ac Patrum illic degen-
tium, ita constitutis, in Zeilani traiecit Insulas. Ex iis de semente for-
tissimi sanguinis per Iafanapatani tyrannum effusi pretiosas melles,
Deo suggerente diuinabat, nec ager omen agricolæ scellit. Regnum
Candiæ ingressus, eius insula præcipuum, breuissimo tempore regem
Christo, & cruci subiugavit. Verùm quoddam apertam toto suo regno exe-
crationem idololatriæ, & professionem veri cultus, prospiciebat crude-
libus exceptum iri vicinorum bellis. non ante ausus est huic se alex cre-
dere, quàm Lusitanorum præsidio muniretur, cui fide regia faculta-
tem arcis sibi construendæ, optinque promisit. Probauit sanctus re-
gis consilium, ac de illo Ioannem Caltrium Indiarum præfectum cum
Regis legato per se ipse conuenit; quod fama non leui constaret consi-
liariis eum vti, quibus Lusitana, quàm Christi res esset antiquior. Goæ
legato

41

Oesta eius in
Zeilanæ

legato cum mandatis regis interim relicto, de iis acturus, Bazainum ubi erat Castrum, aquis & ventis aduersantibus nauigauit. Ignorantem eatenus Castrum Xauerium, existimatio publica, & gestorum admirabilitas fecerat venerandum: singulari iuxta pietate ac beneuolentia occurrit aduenti, nec liberalior promissis quam rebus extitit: inter alia confederatio cum rege Candiae ab eo admissa; destinatus illi ad praesidium Antonius Monius Barretus fortissimus iuuenis, cum canteriatum catapultariis, mandatum ut dum Bazaini retinebatur Xauerius, si Goae legatus sacro Baptismate initiari annueret; quam splendens cum sui vestiretur, quam magnificentissime haberetur; Malaca denique rogatus, ut eo aliquos de Societate transmitti iuberet, comitatum Xauerio tradidit quo ei liceret quotquot libuisset Malacam mittere. Concionantem praeterea audire voluit. Ultimo denique, veluti gratiam beneficiorum hanc petijt ne ante hiemem exactam Goa recederet, velle ipsius consilio de anima sua statuere, fruique illius praesentia paulo pacatius, & otiosius, quod reliquis anni temporibus bella continuo gerenda non sinebant, & plane felicius id assecutus est, quam tunc fortassis putauerat, paulo enim post furda correptus febricula, neglectim initio curata, post in remedia omnia pertinaci, sensim contabuit, valetudine afflicta sub finem Aprilis cum Goam redisset, regendo iam impar, Gubernandi onus transtulit insenatum, quem ex optimis quibusque delegerat, animam vero sancto Patri, penitus credidit, cuius caelesti consuetudine bonam partem dierum iucunde absumebat. Exibat alter ab Aprilis mensis & nauis ex Lusitania bene gestae Prouinciae praemium, Praerogis nomen atque imperium, & praerogatiui iuris alia decora, Ioannis Regis diplomate in triennium Castrum attulit; sed in vrbe tota festis iocundis, fragoribus, ignibus gestiente, atque personante, risit videlicet hoc saeculi ludos quod dextra honores deferret tricennales, sinistra vitam in perpetuum auferret; tum sacris rite procuratus, & assiduo Sancti Patris auxilio confirmatus, Iunij sexto viuere desiit, Indiarum Gubernatione in Garziam de Sa eius vice collata: tulit hunc Ioannes Castrus ex amicitia Bazaini, cum Xauerio contracta fructum. Verum antequam Goam Bazaino rediret, incidit (haud reor fortuito) in Rodericum Secheiram, quantum eo occursum alacrem, tanto ipse attonitus, & tristis.

42. Erat hic iuuenis stirpe quam moribus melior, Malacae quiddam admiserat capite luendum, coactus vitam latebris tueri, nosocomio se abdidit, in quod Sanctus Pater diuenterat, qui mutua consuetudine illum sibi amicum adiunxit, eo exitu quo ferè alios vitae nimirum prohibitoris. Aliquis illi de Deo, & rationibus animae iniecit cogitationes, hinc etiam ad vitam totius antea peccata omnia, sacra confessione expianda, nonnullam denique ad formam Christianè viuendi pellexit, exorata quoque ipsi ab inimicis pace, ac venia; sed cum illic tot inter illecebras sensuum, & licentiam communem, probitas illa vix bene coalescens magnopere periclitaretur, suadenti Xauerio promisit Europam

42.
Pepidi animi
introspectis, &
cogitatis.

reperiturum; nec verò omnino promissio defuit. Goam nauigauit properaturus inde in Lusitaniam, sed illum Castrus Gubernator, pecunie regiae Bazaini coactorem dixit, eoque illicio tenuit. Fide necessarij promissi Deo fracta; flagitiosior quam ante, iam totum biennium confessione abstinebat. Ergo Bazaini cum Xauerium in foro conspexisset, totus erubuit declinaturus haud dubie congressum si licuisset per vrbanitatem; fronte nihilominus deterfa, vultumque indutus securum, & hilarem, obuiam processu venienti, salutans & manum ad osculum prehensens, at illam Xauerius, auersatus osculum, retraxit, & simul grauiter, ac dolens. Etiam num hic Fili ait, & adhuc in India? cur nondum in Europa, quod Deo, & mihi sanctè receperas, ac propterea Malaca solueras? quis datam fidem, quis iter intercepit? consulus iuuenis, interiori magis exprobratione, quam verbis viri Dei, defendere aliquid dum tentat, fucum quem faceret non satis reperit. At instans acrius titubanti vir sanctus ejusque se in animum penetrans; quod, inquit, non es in Lusitania, esto id egerit, qui te inter Indos retinuit; verum confessione sacra, quod biennio iam cares; quid excusare potes, vel fingere. Cæterum quicquid sit, scito me tibi non prius reconciliandum, quam tu cum Deo in amicitiam redieris. Quibus intimè commotus, Religione interposita promissit, se quanto citius adfore, ad retractandas cum ipso accuratè elapsi biennij rationes; tanto verò sensu animi pœnitentis promissum id obiit, vt nihil recusaret quod tunc imperabat Xauerius, & ex eius præscriptis vitam deinceps exigeret.

Bazaino Goam reuersus Apostolus, nostrorum qui erant in Collegio S. Pauli procliuitate in omnem virtutem egregia, est mirificè recreatus. Eorum sudores conuersionibus ethnicorum, & Christianorum profectibus diuina bonitas liberalissimè secundabat. Meditatione Exercitiorum formabant homines illustris ad populum exempli; & sublimis ad cœnobita virtutis. Multos censeat sua quadam epistola Cosmus Torres seu Tuerianus; vnus ipse illorum nunc mihi sufficiat. Cum classe Hispali nauigarat quam ad Molucas indagandas soluisse narrauimus. Post longum & infelix iter, in Xauerium incidit, obseruataque in eo Amboini vitæ norma, & strenuitate Apostolici operis, disciplinæ illius desiderio captus est, & Societate nobilissimi laboris: prius itamen, qua causa incertum, agere voluit cum Episcopo Goano; sacerdos erat ingentis animi, virtutis non planè vulgaris, sed maiorum capacis si ductores haberet, quos Goæ in Societatis Patribus, Xauerio maxime, inuenit; ante hos liquidem inquietus, nec habitis contentus, nec quibus careret, aut quid veller sat gnarus, secum perpetuò litigabat. Goæ quintum iam mensem Episcopi vicarius, veteri sua fluctuatione agitatus, in Collegium venit, agensque cum Nicolao Lancilotto de rebus diuinis, Collegium suum illi aperuit, rogauitque ab eo doceri, noua hæc forma instituti nostri cuiusmodi esset, qua ipse Amboini, vt primum Xauerium viderat, senserat se incredibiliter affici: eam explicatius per-

43

Cosmum Tuerianum in Societatem admittit.

Q 2

spectam

spectam, suo plane ex genio competit, & ex voto, cuius summa hæc erat, magna pati, & agere pro Dei gloria. Exercitia ingressus, de amplectendo quod tantopere probarat, diliberaturus, secundo vix die, tantum hausit è cælo lucis, tantum gaudiorum, & tranquillæ mentis, ut inter beatos versari se crederet, mirareturque apud Lancillortum, nuda illa effata æternæ veritatis quæ proponuntur in exercitiis, antea milles ab se lecta, nunquam mouisse animum, nedum, ut tunc fecerant, rapuisse. Pusillitate animi, nihilominus, & grauissimis dæmonum succussionibus, cum in concludenda deliberatione turbaretur, superueniens Xaverius paucis verbis, dubitantem pacauit, & mutua utrimque læticia excepit in Societatem, in qua virtute ac gestis eximie claruit. Hoc ad Indicam expeditionem auctus recenti auxilio, seorsum Malacæ sollicitus Franciscum Perez, & Rochum Oliueram nondum Sacerdotem eò misit, scriptis probè monitos documentis, quales se deberent Deo, sibi, alijs præstare. Goæ ut diximus Gubernatoris morbus, & pietas ipsum detinuit, ubi suum tempus ita dispensauit, ne sibi deesset, dum se alijs tribuebat. Solebat enim quod hinc item seruauit, post diurnas quasque nauigationes, & labores, interiorem secessum petere, adeoque, si posset, solitarias latebras, & syluestres, ubi se diuinis liberalius expleret.

44
Conuersio
militis scelestissimi.

44. Post hoc ut consueta præteream, à quibus solers & benefica mens nusquam esse poterat otiosa, sed non semel iam dictis similia; venationem nequissima bestia sagacem, & laboriosam felici ab eò captura, factam hinc apte subiicio. Miles fuit bellua nequior, ex omni flagitio & sacrilegio concretus, sic tamen ab omni sobria cogitatione alienus, ut annum iam decimum impiatus, absque pœnitentiæ Sacramento infelix traheret, perpetuo licet obiectus exitio, inter assidua quibus interfuerat prælia. Semel quidem Goanum Vicarium adiens, non tam peccata positurus, quam Turcæ nomen vitaturus, tanquam venia indignus reiectus fuerat, sed hac efferaior repulsa, & sempiterni securus supplicij, per quicquid est scelerum, eius moras vrgebat, ut solant qui salutem desperant. Verum enimuero quò aberat longius à conuersionis veræ gratia promerenda, hoc erat dignior sancti Patris mirabilis charitas, quæ illa ipsi obtineret. Comparabatur classis Duce Aluaro Gubernatoris Filio ad expugnandum Adenum, Maurorum arcem in Mechæ faucibus: Goam venit miles inter classarios meriturus; Xaverij periuigil in istiusmodi genere vestigando sagacitas, de profligatissima huius vita cognouit ex amicis: inde illum tueri placidis oculis, & ubi per vicos occurreret, salutare hilariter, & amico alloquio morari: clam autem pro illo apud Deum precēs, & lacrimas proferre. Dies aderat ventibus vela & nauibus daturus; commodum offendit vir sanctus hominem & quærit, ex octo nauibus, in quam & quo duce conscriptus? vtrumque miles ediderat, cum beatus pater, gratulor mihi hanc sortem tam bonam; eadem & ipse nauiferor; & manum prehensens; vnà, inquit, camus; oblatum honorem haud

haud sine pudore accepit miles, vehementer miratus, ab tanto viro suum contubernium ambiri, nec quicquam propterea suspicatus quod tenderet, vt nec ipse Praefectus, qui magna quoque sua voluptate virum Sanctum in nauem induxit. Commilitones haud parua vrebat offensus quibus esset execrationi, & derestabilis eius improbitas, quem sibi Xauerius, tam arcè iungebat, vtque ex iis non nemo deinde retulit, illud Pharisæi ad linguam reuocabant, hic si esset propheta, sciret vtique quis & cuiusmodi sit, quem sui dimidium facit; nam & simul edebat Xauerius & colloquebatur familiariter, & assidens ludenti, lucris eius triumphabat, dolebat damnosis foliis, rationibus patrocinebatur, dissimulabat quæ pro inolita consuetudine, turpia vel nefaria effutiret. Curata feta, occupatoque per amicitiam illius animo, paulatim de Deo intericere aliqua, esse illum placatu facilem; nunquam non esse salutis tempus dum viuatur; stultum esse spes eius proicere; posse breui sceleratissimos, in sanctos euadere; quanto pœnarum, & cruciatuum emptum velle quemlibet damnatorum, liberationem ab inferis, quanti potius dum licet emendum ne illuc demergat, imò quàm posse id facile redimi cum vnius horæ confessione negotij summa stet. His & similibus in præsentem vsum idoneis penè absque sensu melius affectum iam tenens, amicitia intimæ audentiori fiducia ex eo quasiuit, quàm pridem non esset peccata confessus? cui miles suspirans, non sine rubore, tamen ingenuè respondit, annos fluxisse octodecim, sua haud quidem, qui Christianus esset, voluntate, aut culpa; sed Vicarij Goani duritie, qui se ademptum repulisset, velut sanguinis Christi, & gratia expertem, inde sibi fixum animo mansisse, nunquam in posterum eidem se probro obiicere. Hæc responsione ansa Xauerio data est, vicarij factum insolitum mirandi, peccantibus scilicet benignitatis plurimum deberi, cum ipso met à Deo cuius potissimum maiestatem læsissent tam humaniter haberentur; quanto mitius à nobis tractandos, qui omnes essemus peccatis obnoxij, & ferre inuicem mutua onera deberemus; quamque à Deo optamus misericordiam, eam fratribus exhibere. Illud de cætero, qualecumque id esset Vicarij ne curaret. Nam ego te, inquit, libenter audiam, & si atrocitate, ac numero millies tantam maiora sint iis quibus grauari te autumas, nec mihi deerit ad audiendum patientia, neque potestas ad absoluendum; de pœna verò sollicitus ne sis: amicè inter nos illam diuidemus, & Deo simul faciemus satis. Volo quin imò te confessione generali, vitam omnem purgare præteritam, & fidem obligo fore vt posita criminum sarcina, ea mentis quiete, ac voluptate potiare cuius nunquam in vita similem sis expertus. Quid enim te quæso futurum sit, si temors subita, quod pronum est militi, repente opprimat. Quàm multos enim sic rapuit, vt nec Dei nomen efferre valuerint. Sub hæc homini cœpit densam illam & inuiam, vt videbatur, sylvam vitæ nihil quicquam catenus religioni ducere assuetæ paulatim aperire, ac circumducere illum manu ad inspicienda & relegenda animo peccata, quibus emolli-

tus in eorum delectationem, suatore deinceps confessionis minimum eguit; rogabat quin etiam sanctum patrem, ne se abiceret, suorum scelerum offensus grauitate. Applicuerat interim haud procul à Coulano classis, & exscendentem cum suo milite beatum Patrem, subsecuti sumus aliquot ex eadem naui (inquit pro testimonio Franciscus Lædus) scire auidi quo amicitia tam præcox, & commercij arcani tam nouum, mysterium tandem desineret. Videmus autem, ambos se in syluam abdere, P. M. Franciscum ad truncum arboris confidere; militem ad illius pedes genua flectere, singultantem crebro, & ea copia lacrimarum, vix vt posset vocem in verba formare: peracta ex homologesi; pœnæ loco nihil imperauit, nisi Pater & Aue semel recitandum. Qua is nimium prodiga indulgentia hæsitans, causam eius non diu ignorauit; concedens vir Dei in interiorem syluam, & velte detracta, lauaque effigiem crucifixi tenens, cepit crudum in modum catena ferrea in se ipse læuire, & sanguinis riuos ex humeris ducere. Miles vel strepitum plagarum, vel suspicionem aliunde iniectam secutus, vt hoc vidit, & ex iis quæ sanctus dixerat pro se fieri intellexit, ad eum accurrit flens, & voluerans, mihi Pater, non tibi qui Sanctus es, mihi reo, & misero debetur hæc pœna, & raptò ex eius manibus flagello, eam in se acriter conuertit, militibus piè illacrimantibus qui ex occulto vtrumque explorabant. Atque hic demum pœnitentem complexus, & salutans, redire se Goam significat, quod ea tantum eius causa venisset, vt reconciliaret ipsum Deo: monitis illum solidis refecit, quibus in suscepto boni proposito constanter duraret, deumque vereri contenderet, qui licet interdum, haud tamen semper sequitur fugientes; nec frustra fuit hæc adhortatio, perfunctus miles infausta illa Adeni impugnatione, religiosam familiam inijt vbi magna laude virtutis, & asperitatis diem clausit extremum.

45

Decem ex
Europa socij
Goam appel-
lunt.

Edenti hos fructus in Oriente Xauerio, alij ab Occasu nascebantur, quorum suis ardentibus in Italiam & Lusitaniam literis semina miserat, dum Patres vocaret ad ethnicam illam Indiæ vastitatem suis sudoribus & sanguine rigandam haud quidem pluribus quam decem concedi potuit fors felix, sed quorum singuli multorum vicem eximie impleverunt. Naui S. Petri prætoria quinque vehebantur Gaspar Berzeus, Melchior Gonzalez, Baltassar Gagus, Aegidius Barretus, Ioannes Fernandus. Galega verò (quod naui alterius nomen fuit) pari numero alios ferebat Antonium Gomezium, Paulum Vallem, Franciscum Gonzalez, Manuelem Vazium, & Ludouicum Froësum. Illis præerat Gonzales; istis Gomezius. Cunctis Apostolica virtute Berzeus eminebat, cui post Xauerium, parem vix habuit India. Vlyssipone Martij 17. anno 1548. cum se Mari dedissent, post immaniſſimas tempestates, Septembris tertio primum Prætoria, tum Octobris nono Goam applicuit Galega, inexplorabili omnium, Xauerij maxime & Berzei ad primos conspectus, & salutationes voluptate.

46

Eorum exem-
plo multi So-
cietatem pe-
nitentium.

46. Nam de rebus Berzei Sanctus pater iam ante acceperat, & tunc partem

partem eorum suis oculis hauriebat, quæ in illa horrenda gessisset nauigatione. Multi enim vectorum ad pedes Xauerij; ex nobilitate lectissima prouoluti, Societatem petiere: horum princeps, nauis totius Præfectus; deinde alius, Gubernator arcis Lusitanorum in India præcipua, doctor item iuris vtriusque insignis; & Ludouicus Mendesijs qui & ipse in nauicula cum patribus, iuuandis ægotis nauabat operam; Iacobus Lobus baronis Aluetti sororius, inuems item scriba, virtute egregia, literis commode instructus, præter nobiles præclaræ indolis quatuor, & mediocri notæ alios complures; de quibus, nisi de Mendesijs non constat, quinam in Societatem admissi sint, sed constat omnes sancti Ignatii Exercitijs excultos. Dies quinque cum nouis socijs exegit S. Pater, moxque Comorinæ Christianitati laturus suppetias accurrit, à mediterraneis barbaris diuexata, vt eius neophytos in fide confirmaret, & ab Lusitanis defensionem iis impetraret. Inde ad Octobris vigesimum alterum Goam redux, quinque alios socios rardiore Galega appulso inuenit: Antonium Gomezum Simonis Roderici designatione Goano præfecit Collegio, hominem agendo, quàm gubernando meliorem, vt tristi postea euenta palam fecit; Criminalem, Lancillotum, Camertem, Cyprianum, S. Ignatii mandato in spiritualium adiutorum adseuiuit gradum, statimque Cocimam nauigauit. Quo Petrus Gonzales Vicarius, idemque peranicus pridem illum vocabat, vt Sanctis ipsius laboribus suum quoque populum recrearet. Bimestre illic conuonatus est, pueros fidei principia docuit, ægotis ministravit; conuersionibus ethnicorum iuxta, & Christianorum apostolicæ operæ pretium abunde tulit.

Duobus quoque; ibidem miraculis sanctitas eius insigniter micuit; Quadriennis puer febrî absumptus quadimestri, miserè languebat, & pridem Medici curatione abstiterant, quòd arte humana insanabile censerent. Parentes vehementer quidè infantis morbus, sed magis acerba morbi prolixitas affligebat, cum, incertum qua causa ædes illorum Xauerius subiit, ex quo statim plus opis sperarunt si iacentè videret, quàm si absens pro filio rogaretur, ergo illum ad pueri lectulum deducunt innocentis misertus, cruce illum, vt erat ipsi mos signauit, Euangelium illi recitauit; nihil præterea, moxque puer mortuo similis, oculos aperire, loqui, alacritatem præferre insolitam; quòd parens miratus, ratusque quod erat, puerum valere, manu, pectus & frontè illius explorat, quæ cù adueniente Xauerio æstuant, tunc non modò ardorè exuerant, verum etiam nativam corporis sani temperiem planè receperant. Et verò sic consanuerat, vt lecto confestim surgeret. Optabilior fuit valetudo quàm alteri contulit, longè deterius ægrotanti. Voluebat is animo scelus, quo temporis puncto ad S. Antonij offendit Xauerium; accessit nihilo cunctantius ad salutem dicendam viro Dei, & manum osculo admouit, erat enim, illi apprime notus, & pridem addictus; exceptus est comiter à sancto, sed ore confestim serio, rogatus satim salua, satisne is valeret? satis, Dei gratia, respondit.

47

Miracula duo
S. Xauerij,
Cocinj.

dit. Copore infert Xaverius, quod solum curas, verum animo qui va-
les? eique deinceps quod agitabat crimen pertexit, cuius præter ipsum
nemo erat mortalium conscius. Quare id illi ostensum diuinitus agnos-
cens, disertè confessus quod iam celari non poterat, sulurari eius
admonitione reuocatus est à prauis consiliis, & extra lubricum recidendi
subductus. Populo tandem Cocinensi ex voto prorsus Vicarij, egregiè
exulto, relictisque eidem Vicario apud quem duos menses egit sanctimo-
niæ argumentis, quæ deinde multis admirans narrabat, Bazainum contem-
dit, mandatisque ab Governatore Indiæ Sa præmunitus, quibus iubebatur
Præfectus Malacensis in Iaponiam illum transmittere, Goam reuertit ad
suos diuidendos. Coulanum vltra oram Trauancoris Lanciloto attri-
buit; Somatram Insulam Cypriano, qua tamen exclusus ad urbem S.
Thomæ in Choromandelo profectus est.

48

Suos diuidens
neminem so-
cio carere pas-
sus est S. Igna-
rij mandato.

Alfonso Castrio, nouo adhuc in Societate, Moluæ insulas; Bazai-
num Melchiori Gonzales. Gomezio autem Goanum Collegium parum
feliciter gubernanti, cum daret Berzeum successorem, hic suam modestiam
ab eo honore tot precibus defendit, vt pro illa Collegij præfectura, Orma-
zium missus sit. Horum porro cuique, etsi omnes erant Sacerdotes, so-
cium addidit, laboris adiutorem, & actionum testem. Id enim manda-
rat Ignatius, cui ad auctoritatem bonæ famæ vbique gentium in Socie-
tate retinendam, ne in Indiis quidem licere visum est nostros sociis care-
re, quantumvis graui eorum penuria laborarent. Omnibus itaque pri-
uatim ac publicè sanctè ordinatis, ad profectiorem Iaponicam se accin-
xit, cuius anno iam proximo conceptæ semina in hunc distuli locum, vt
vno veluti contextam filo Apostolicæ missionis seriem vniuersam in con-
spectum darem, qua inde à primis sæculis nullam Christianorum fortif-
tissima decora, gloriosius Ecclesiæ honori, nullam posteriorum imita-
tioni potentiùs commendarunt.

Fuit Angerus quidam, quem alij Iagirum, natione Iapo Cangoscima
patria, Saxumæ vrbe metropoli, ætate iuuenis, nobilis genere, literis ex-
cultus, vita & moribus vt quidem ethnicus, non omnino prauis. Hunc
acri ingenio cum esset, torquebat perpetuus æterni supplicij timor; nec
enim dubitabat animam corpori superstitem viuere; inferos esse; penas
illic fontes manere sempiternas admissorum in vita seclerum; nec quic-
quid erat Bonziorum qui sunt apud Iapones Theologiæ, & conscientiæ
architecti, eximere illi hos metus valuerat; de iis crebrè sermocinaba-
tur cum mercatoribus Lusitanis quos illuc ab anno post sequimillesi-
mam altero, & quadragesimo, negotiatio traxerat. Verum vt merces
magis norant terrenas, quam cælestes; ad vltimum denique homini
suadebant Malacam transiret; illic reperturum (cuius) de prædicabant
miracula, & sanctimoniam Franciscum quendam Xaverium, qui primo
congressu de omnibus ipsum cumulatissimè edoceret. At enim iuuenis
vxo-ratus, & diues, hoc etsi magnopere cuperet, ægrè adducebatur vt tenta-
ret terrebant pericula, mare procellis crudelibus infestum, iter milhasium
bis

49

Origo Iaponi-
æ missionis.

bis mille quingentorum, perplexis cogitationibus fluctuans; longe tamen ab ea nauigatione auersiores sentiebat. En autem inopinato repente cogitur ad vitam seruandam audere, & aggredi, quod in æternam animæ salutem tandiu anceps & dubius minimè decernebat. Inimico enim haud scio qua causa interfecto, in cœnobium Bonziorum compulsus est fugere, vt forum euaderet capitalium quæstorum. Nauim tunc illic habebat in anchoris Aluarus Vazius Lusitanus mercibus stipendis; de amici asylo vt reseuiuit, transuecturum se illum secretò Malacam promissit; vnde postea sedatis vtrîmque partibus eodem nauigio Saxumam remearet. Iuuenis quâ vitæ sollicitus, quâ conueniendi Xauerij, amici beneuolentia cupididissimè vsurum se ait, quod in multos dies cum per negotia differre Vazius cogeretur; dat ipsi literas ad Fernandium, in portu haud ita dissito consistentem, quem cum famulis duobus, noctu dum tacitè inquirat, faustè in Georgium Aluarum incidit, nauis quamprimùm discessuræ præfectum. Hunc & pietate, & Xauerij amicitia præstantem subiit animus, nihil se ab vltimis finibus Xauerio gratius optativsque portaturum, quàm Iaponium hominem Deo & Religioni veræ consecrandum. Igitur in nauim, seruosque eius duos magna voluntate comiter inuitat, & vt erat virtute insignis, diuturna otia molestæ nauigationis, leuabat identidem miscendis cum Angero de fide Christi sermonibus. Hic cautus admodum, & sagax collato dogmate patriæ superstitionis, & turpitudine quam suis indulget cum sacri Euangelij effatis, & sanctitate quam imperat, his mirum in modum afficiebatur, supremum tamen decernendi nodum ad ea remittebat quæ esset ab Xauerio auditurus, de quo illi præfectus cum multa & grandia memoraret, cupienti ardentè videre & alloqui dies singuli anni erant. Sed expectatam ex eius conspectu latitiæ magnitudinem, haud paulo acerbior extinxit mœror, cum Malacam appulsus didicit, procul ipsum in Molucis versari. Incertus igitur de illius regressu, & moras pertæsus desiderati boni, priusquam mare iteraret, accenseri voluit Christianis, & ab Alphonso Martinesio baptismum petiit. Alphonso officij parum gnarus seueriori repulsa hominem dimittit, negans fas esse Christiano cum ethnica vxore, & inter ethnicos viuere. Sed hæc hallucinatio boni viri, superiore instinctu contulit ad dandum Xauerio in Iaponiam ductorem, & inferendam in illud imperium Christi Crucem. Spe cassus Angerus, abiecto quin etiam Religionis mutandæ animo, cui se tam multa opponebant, Cangoximam patriam repetebat, eratque prope in vrbis conspectu. Viginti vix leucis ab ea distans, cum retortis in proram ventis, quattriduana tempestate correpta nauis per milliarîa sexcenta in Cinceum reiecta est Sinarum portum, ex quo Iaponiam versus cursum direxerat. Discriminis grauitas percussam iuuenem sibi restituit, & prioribus illis salutis quærendæ studiis accendit; curarum plenus dum secus mare inambulat, suasque secum ærumnas lamentatur, obuium habuit Vazium (illum à quo ante per literas Fernandio fuerat commendatus, vt clam duceretur extra

Iaponiam, & qui tunc vela Malacam pandebat) Querentem sua tædia Angerū, suosque tot inanes cursus, nouis rationibus ac spebus reperundi Xauerij erexit Vazius, secumque perpulit Malacam iterum nauigare, nec defuturum ex Patribus aliquem cum quo in Iaponiam rediret. Deo interea volente recentem ex Molucis Xauerium Angerus Malacæ inuenit, suam quàm inexplicabili gaudio difficile dictu est, demum enim aduertit, tam perplexam successuum telam suo bono contextam diuinitus. Quamquam autem egeret nemine qui ei aditum ad Xauerium muniret, nihil expectentem cupidius, ut tamen omnia ex voto cederent; Georgium Aluarum nauis egrediens offendit, qui Malacam primum eum peruexerat, & iacundissime salutatum in S. Mariæ deduxit ædem, ubi tunc erat Xauerius quem de Iaponis mente, conditionibus, itinere docuit. Quantis huius nuntij faustitas B. Patrem cumularit lætitiis nemo cogitans allequatur, velut enim è cælo diploma, hunc habuit ad Apostolicam illam missionem, occursum Angero prodiit, & quasi omnem cum illo Iaponiam petere conderet, passis brachiis complexus, sinui appressit, ex quo scribens ad Ignatium Angerus, ait se mirificè animo recreatum, & incapisse tunc habere pro liquido, id omne negotium à Deo regi. Secuta exinde quotidiana inter illos familiaritas & colloquio, mutuaque suis cuiusque de rebus communicatio, & explicatio, nam Lusitanicè utcumque Angerus loqui norat. Malacæ tandem post debellatos ut diximus Acenos, profecti Martio ineunte anno 1548. Goam peruenerunt.

50
Iaponum triū
conuersio, &
virtus.

Illic Angerum suum Xauerius Cosmo Turriano, in S. fidei seminario Rectori erudiendum plenius credidit mysteriis Christianis, quibus egregiè institutus, solemnī pompa, publicoque cum plausu initiatus est Sacro Baptismate ab Episcopo Goano, gestiente maiorem in modum Xauerio, quo die quondam spiritus diuinus Apostolos Ecclesiæ Principes inunxisset, eodem Ecclesiā in possessionem regni toto orbe semoti inducere, linguisque tunc in eos effulis, nouam accessisse Iaponicam. Hunc ad seminarij eius decus Paulū à sancta fide Cosmus Annesius vocari voluit; famulis duobus, Antonij & Ioannis nomen impositum. Tam optatis initiis, ea breui accessit eminentia illorum virtutis, ut passim de illa in Europam Xauerius scriberet, magna eorum eum laude, sibi que ab iis ad proficiendum acres stimulos addi fateretur. Dies triginta exercendo meditationibus animo exegerunt, quibus se Deus tam liberaliter infundit, tantam æternorum scientiam contulit, & cælestium copiam sensuum; quantam vix soleant prouectissimi quique in virtutum palæstra percipere, neque id obiter, sed diu nisi de Deo loqui non poterant, ignis illius primigenij dulci flamma illorum intima exedente. Acquiscebant potissimum in Christi patientis effusa bonitate, redamandi exemplis, & incitamentis fundendi pro illo sanguinis; fidei donum quam altè imbibissent, & desiderium salutis alienæ, testes erant ex imò pectoris fractæ voces, in quas, Paulus præsertim, audiebatur erumpere. Iapones! ô Iapones mei! vos ipsos attendite, cæcitatē vestram aduertite, interro

interrogatusque ab Xauerio quonam ea spectarent, solem apud nos, aiebat, & Lunam pro diis aliqui adorant, cum sint orbis tantum particulæ, ac ministri naturæ qui nobis prælucent, diem nobis & noctem diuidunt, nobis famulantur vt Deo famulemur, illic tamen diuinitatis nomine coluntur. His addebat ita perspicuas Christianæ doctrinæ assertiones esse, & rationi tam consentaneas, vt nisi expertes iudicij non possent non iis assentiri; præsidia vero ingentia attollendæ virtutis in excellentem gradum confessionis vsu, & Eucharistæ constare, illa omne malum ab anima excludi; hac omne bonum cum Christo induci. Euangelio B. Matthæi quod illi explicauerat Turrianus sic delectatus est, vt memoriæ integrum mandaret, & in quoscumque incideret circulos, Christiani essent vel ethnici; plagas eius prolixas recitaret. Inde Christianos ingeniosis quæstis lacelleret, ad intelligendam ex ipsis difficilium locorum sententiam; ethnicos verò vt falsi coninceret stringebat assidua disputatione. Atque hos habuit progressus Paulus à S. Fide, quem ex Iaponia ad Indos Sanctimonix quidem suæ fama Indorum Apostolus euocarat, conscientix ipsius iactationes sedaturus; sed secretiori prouidentia Deus parauerat vt suis consiliis deliberanti de Iaponica expeditione Xauerio adesset, proficiscenti ductor itinerum, & primorum socius laborum, in fundatione Iaponicæ Christianitatis. Obseruata ergo vir sanctus illorum triu præclara indole, & affirmante sibi Georgio Aluaro nuper ex Iaponia reuecto, amico in paucis fidissimo, quales ij tres essent, ealem esse ferè vniuersam gentem apud se statuit, illam magni omnino esse ingenij, & summi Veri admodum capacem, quare, sua quadam vt scribit epistola, de conuersione illius multum confidere, quod nulla esset in orbe natio, æquè animo prudens, & ingenio prompta. Quam illi mentem inculcabat Paulus, minimè sibi dubium asserens; quin tota se Christo Iaponia dederet, si Christi præcones, quod prædicabant hoc viuerent; nec ab Euangelij præceptis, mores ipsorum discederent. Haud quidem id subito, & primo effatu, audituque futurum; documentis forè, iisque validis pugnandum, & satisfaciendum obiectis subtilioribus; argumentorum denique multa vi, & commissione crebra pro veritate disputandum, quoad ingenij acribus, nec nisi iusto, ac liquido cedere solitis, fieret manifesta. Subdebat his Paulus quæ alacriorem multo fecere Xauerium, & in spei conceptæ ambitu animosiores. Nimirum Cangoscimæ, sua in patria (qui erat etiam per omnem Iaponiam vrbium cæterarum vsus) Bonziorum esse complura cæcobia; multos in iis vitam contemplando solitariam ducere; præesse iis vnum ætate conspicuum, & doctrinæ nomine reuerendum; statis horis coactos affari; postquam perorasset, argumentum ponere meditandi; quid, exempli causa, socio corpori dictura sit anima, iam iam ipsi valè supremum dictura? quid æternis damnata ignibus, si ad nos sinatur ab breue spatium reuerti, quid narratura sit de horrore, & crudelitate illius carceris? his collecto animo pendendis cum hora fluxerit; iubere singulos in commune efferre,

animi sensus quos inde exsculperint; qui dignum aliquid notatu produxerint, laudare pro ingenij, & sapientiæ merito; vituperare è contrario alios tanquam interiorum rudes, & luti crassioris, sic omnes mutua opera iuuari. Porro altera quaque hebdomada concionabundos prodire ad populum, squalidos, hirsutos, horribili specie, cultuque omni ad terrorem, & luctum efferato; confluere ingenti numero omnis generis auditores; concionatorem in pulpitu scandere, spatiosam proflare adlatus ipsius tabulam, quæ totos ad viuum, suis cum pœnis inferos referret, catenas, incendia, & carnificinæ figuras multiplices, iis ferali sermone exprimendis & exaggerandis, populum, maximè fœminas, in ciuilatus, & lacrimas agere. Hæc de suis Bonziis Angerus, qui Xauerio vili sunt idonei aditus fidei Sacrosanctæ tam benigno solo, & iam penè subactò committendæ. Multos è nostris habebat India, & submittebantur quorannis ex Europa, tempus aderat de Iaponia cogitandi.

52

In Iaponiam
decernit in
Xaueri.

Sed Dei pridem totus, non suus Xauerius, nihil prius aggressus est, quàm quid Deo placeret exquisisset. Institit igitur Indiarum præsidibus, & Iaponiæ Angelis affundi sibi de luce ipsorum aliquem radium in quo intueretur, & cerneret quod foret Deo gratissimum, menses tenuit multos ea precatio, multis rigata est lacrimis, donec tam certum à Deo responsum protulit, vt profiteretur Xauerius fore se Iaponiis peiorem, si dimoueri se ab inferendo Iaponiis Euangelij sole pateretur. Quare Prouinciam non fortitò acceptam, sed diuino iussu impositam, nulla fuit impugnatio tam potens hominum aut etiam dæmonū, quæ ipsi non dicam excuteret, sed vel tenui libaret metu, aut perstringeret vilius periculi specie, in eius procuratione adeundi. Nihil prætermisum à familiaribus, & amicis ad eum absterrendum: nec ea solum in iis beneuolentia rem agebat quæ tanti viri præsidio, & iucunditate priuari refugeret, sed eius amittendi timor iustus, & verus, nullo Iaponiorum lucto; damno verò Indorum incomparabili. Milliarium iter opponebatur quatuor millium; mare quòd tribus è nauibus, vix vnam plurimum superstitem redderet; scopuli, & vada, tunc adhuc nautis incognita, proinde nec vitabilia. Tempestatum enormes impetus, ob conflictus ventorum contrarios, nec vlla dum sat arte comprehensos; frequentissimi piratæ quibus parum erat vectores re omni, nisi & vita spoliarent; Sineses (qua erat necessariò transeundum) aduersus Lusitanos irati & armati. Typhones præ omnibus, (ventorum genus illa propriè infestans maria) qui Sinarum hinc septi littoribus, inde Iaponiæ insulis, cum ad meridiem in alias incurterint insulas, repercussu in semet, tam horribili reuoluntur, vt in turbines contorti, quæ mare impingunt, aquarum flumina sublimè rapiant; quæ naues impetunt ingentes, plumæ instar correptas circumagant, & momento demergant. Organtinus Gneccchius Brixiensis quem diu India, & Iaponia operarium strenuum, & nostrorum rectorem habuerunt, de nauigatione Malacensi ad Sinas, & Iapones Romanam scribens. [Vita, inquit, incolumi, venti huius furorem euadere, miracu

miraculi magis est quàm artis, & virium, præsertim cum noctem solidam dominatur. diuina tunc quisque subsidia omiſſis reliquis, occupat, confessiones, vota, Christianæ mortis apparatus: vela enim, & mali, & armamenta omnia lacerantur, franguntur, dispuluerantur, atque ipsæ naues nisi grandi onere saburrentur, non rarò turbinibus correptæ, longo tractu in mediterranea iactantur. Porriguntur verò hi typhones Malaca vsque in Iapones, & ferme sæuiunt mensibus itineri destinatis, à Maio videlicet ad Septembrem. Itaque fratres Carissimi quos pungit stimulus nobilis, fidei in Sinas, & Iaponios propagandæ, afferte vobiscum paratum animum ad mortem in itinere oppetendam] Sic ille, suntque hæc omnia nauigationis solius pericula. Quàm multa illic hominem externum, & ignotum infortunia alia expectent, quis satis coniciat? orbe medio ab suis in solo barbaro disinctum, sine lingua, hospitio; & tutela Christum crucemque aggressum prædicare? his quidem sed frustra sancti viri mentem pulsabant amici, præuisa miseri discrimina. Quibus properabat sese induere. Verùm Deo vocanti vt deesset vel vt parcius responderet, nec metus, nec ratio, non quicquid à mari & inferis terreret, euincere valuit. Præterquam quod suis, se ipse quoque solidioribus argumentis aduersus amicos tuebatur. Quid enim, aiebat; plus ergo poterit nummi amor, quàm Dei? tumebit auaritia inuectis in extremos fines commerciis vilibus; Christiana charitas frigebit, & metuet inferendis quocumque gentium gratiæ opibus, & æternæ salutis? Lusitanorum naues ecquid ab Iaponia absterruit? num Georgium Aluarum ex Iaponia saluum, & locupletatum recepit Goa? nuper etiam Aluarum Vazium? typhones, piratæ, scopuli, tempestates, cum iis, opinor, dissimulauerint? aut obtinuerint ab iis mercatores securè commeandi fidem, Christi præcones non obtinuerint; auri & lucrorum aucupes vbique tuti sint; suæ gloriæ administratos, & propagatores regni, non tueatur Christus? sed præstat hac de re varios alloquentem audire [Ego, inquit ad Ignatium scribens, in Iaponiam propediem cogito, iter est ad Leucas supra mille trecentas. Quanta in id ferat animi voluptate, non possim scribendo exequi. Sunt enim omnia supremis plena periculis, & nauigasse prospere creditur qui ex nauibus quatuor, daas seruauerit: me tamen ab ea expeditione non absterruerint maiora omnibus quæcumque sum vsquam expertus pericula tam fidenter mihi suggerit animus, Christi crucem semel illic plantatam lætos prouentus edituram.] Ad Simonem vero Rodericum, Appulere huc, ait, Malaca naues, certoquè confirmant, portus omnes Sinenſium armari, & in Lusitanos apertum bellum ab iis instrui; ibo nihilo timidius ad Iapones; in hac enim ærumnosa quam ago vita, nulla in re dulcius acquiesco quàm inter continua pro Christi fide, & gloria mortis oppetendæ discrimina, & plane laborum huiusmodi constans perpeſſio, incundior est longinquitate illorum, & immunitate. Ne ipsi quidem à quibus impensè diligor abstinent ab amplificandis mihi terroribus

huius navigationis, ut me ab ea dimoveant; quod ipsi dum faciunt, tenuitatem suae fidei apud me exaggerant. Mari enim Deus, & tempestatibus imperat, quas toto nusquam Oceano, uti Sinas versus, & Iapones, aequè formidabiles esse narrant. Ventos frangat, & scopulos domat, quos aiunt per illa maria densim sparfos, & quotidianis naufragiis pauendos. Quid possunt piratae illius iniussu, etsi crudeli barbarie in vectores, Lusitanos praecipue grassentur? Deum igitur omnium dominum, & moderatorem timeo, praeter hunc neminem. In eius obsequio socors, & negligens; in portanda illius sanctissima apud idololatrias fide, ac nomine piger, & timidus, poenas ab eo quas commereret metuo; praeter hoc quicquid miris modis, & imaginibus mihi deformant, & ostentant amici, flocci pendo; cum extra limites ab auctore descriptos, vngue transuerso nocere non possit. Huc usque Xaverius, cui cum Paulus indicasset damnaturos profani Bonzios, si religiosum Christianum vidissent pisce, & carnibus vesci, quorum ipsi, dum Monachos agerent, vel solo tactu abstinebant; sibi quoque vir sanctus eandem legem sanxit, quanquam minimè grauem homini assueti, Indorum pauperum victui, & si quid ortivae quandoque adiceret, herbas tantum, herbis conditas adicere. Adornabatur in portu Cocinensi Malacae navis unde in Iaponiam iter erat ineundum; in ea Xaverius vela Facturus, Cocinum contendit, Cosmo Turriano Sacerdote, & Ioanne Fernandio sociis, cum Paulo à S. Fide & seruis ipsius duobus, Salutatis ultimum, ut ij quidem rebantur, affectu singulari amicis Cocinum festinavit. Secum quidem Alphonsum Castrium, & duos praeterea Goa eduxerat, sed in Molucas insulas Malaca transmittendos. Dum tamen Cocini morantur omnes pretium tulere suae in publicum operae, & Castrij ad populum concionibus capti civis illum sibi relinquere petiere, ad statuendum illi Societati Collegium; at enim Dei Apostolus, Deum, & animas attendere solitus, committendum negavit ut Moluca ab omni prope religionis subsidio remota, eius vici opera destituerentur, nec enim alios ex Europa, vel Goa, Cocini defuturos; qui fuit etiam divinae prospectus bonitatis Castrium, illuc ad martyrij palmam tanto ante mirentis. Aprilis itaque vigesimo quinto, solvens Cocino Xaverius, Maij extremo Malacae applicuit, secunda admodum navigatione, quam metaeronismus nonnullis scriptoribus infauftam exhibuit: ac tota quidem in occursum patris sui Sanctissimi, Malaca se effudit, sed utilior nemini, & opportunior aduenit, quam Alphonso Martinesio Vicario Malacensi, tunc quidem à Medicis conclamato, sed peius animo quam corpore aegrotanti.

53
Desperantem
in morte, spei
restituit.

Monitus enim de paranda morte, ut sua cum Deo coepit subducere nomina, & annorum triginta, momenta relegere, quibus in vrbe profugatissima partes Vicarij egerat, multis, & difficilibus officiis obstrictas; vitae praeterea priuatae debita, haud satis fositan ex saerae personae dignitate contracta; animo concidit & alto mœrore, alienatus ab sese obmutuit.

tuit; instante ferocius, quã erat debilior accessus, damone, & agglomeratis terroribus, omnes misericordiã aditus præcludente, denique desperavit; eratque horrendum visu, & auditu, cum repeteret animo vitæ antea, ac lamentaretur culpas, non ad inuocandam, sed abigendam earum veniam: hortantes enim, immensitatem diuinæ clementiæ, ne vellet suis commertis metiri, stomachatus iubebat facessere, vociferans, scilicet damnato spem illos facere: addictæ inferis animæ, salutem spondere: veniæ tempora in cassum transuolasse; nec posse petitione veniæ tam breui longæua scelera expiari: his eius vocibus offensa grauitate ciuitate aduenit Xauerius, qui vt omnes Ecclesiæ præsules qualicumque vita ijforent, mirificè venerabatur, ita is pro Sancto, & obseruabatur ab omnibus & diligebatur; Malacensi ergo Vicario vt nuntiatum est adesse Xauerium olim sibi tam carum; placeretne acciri, & eius affatu recreari? doctum esse & sanctum, vt ipsemet norat; posse illi se tuto committere; respirare visus est infelix, & vestes poposcit vt iret obuiam venienti. Sed inter induendum cum defectus viribus animo linqueretur, Xauerius interim festinatò ad eum adducitur, quod autem fortassis Vicarius ex eo potiùs valetudinem corporis, quàm animæ expectaret, vbi de mortis Christianiæ comparatione loquentem audiuit; desperanter in primos resiliit terrores, & gemitus probauitque in eo Xauerius quod aliàs dixerat, nihil se difficilius expertum, quàm in spem salutis, moriturum inducere, qui spe sibi salutis dum viueret adulatus esset ad licentiùs peccandum. Malis igitur postremis, paria facturus remedia, vim cælo facere institit vt pœnitentiam misero impetraret; sacrorum numerum bene grandem Augustissimæ Trinitati, Regiæ cæli, Angelis, sanctisque aliquibus; atque adeo defunctis voto nuncupauit, quo tandem euicit vt ægrotus, in Christianas rediret cogitationes, speraret à Deo veniam, supremis procuratus mysteriis, placidè paulo post animam essaret.

Tam oprato euentu beatam Xauerij mentem, aliud quoque affecit iucundius, francisci Peres, & Rochi Oliuerij egregia sanctitas, & labor in publicum fructosissimus. Eò illos Goa præcedenti anno Xauerius miserat, ad fundandum Societati Collegium; humanissimè excepti scholam in assignata domuncula Oliuerius pueris aperire, Peres in salute animarum ex præceptionibus Xauerij totus esse; Turcis nominatim Iudæisque conuertendis incumbere, quorum illi ex Mecha; ex Malabare isti, ad Mahometem, & Iudaismum profeminandum nauigabant. Vterque non paucos imitandi sui ardore incendere. Inter quos fuit Ioannes Brauus Lusitanus Bragensis, cui nobilitas, & Indoles, cum magna sponderent commoda, pluris tamen Societatis humilitas, & egestas fuit, eratque Goã profecturus vt eam impetraret, nisi Malacæ Xaueriũ expectasset. Hunc dũ opperitur ad formam nostrorum sese interea quoad potest componit, detrita in veste cum nostris vicè famuli degit; post mensem integrum Exercitiorum nosocomio trimestrem dat operam; ostiatim mendicat, fannis plebeiorum quàm stipe auctior, & hæc in luce, & oculis suorum, Iacobi

cobi maximè de Sofa cognati, nauis prætorie ad Molucas Præfecti. Tot documentis probatum Xaverius admisit in Societatem, nactusque idoneum virtuti minimè vulgari, per se primùm illum instituit; deinceps proutquam Iaponiam peteret, scripto illi regulas tradidit paucas illas, sed absolutissimæ virtutis, has è vernaculo Latinè hic reddo, & quod tanti magistri dictata sunt, & quod non solis religiosis esse vsui possint, ad vitam perfecti Christiani.

54

Brauns in Soc.
à Xaverio ad-
mittitur, & in-
stituitur.

[Bis quotidie ait animum colliges, manè mox vbi surrexeris; priusquam decumbas vesperi, & horam vt minimum aut sesquihoram, meditabere aliquid de Christi vita, in quo præceptis à P. nostro Ignatio, libello Exercitiorum inhærebis, tum in mysteriis diuidendis, tum in principio, progressu, & fine meditationum. Claudes verò illas manè, ac vesperè, votorum instauratione, Paupertatis, Castitatis, & Obedientiæ, quod iuge sacrificium est, deoque gratissimum in templis viuientibus mentium religiosarum, quo robur gratiæ augetur, ad hostem fortiter repellendum; cauebis vnquam nisi post examen conscientie decumbas, reuocatis exacti diei cogitationibus, verbis, atque operibus, & tam exquisitè notatis lapsibus, vt notares ad confessionem, inde petita eorum venia, & deliberata forti proposito emendatione, semel Pater, & Aue recitabis. Tum per breue tempus modum inibis corrigendi tui, ac perficiendi. Eritque prima hæc post somnum cogitatio matutina, eorum quos sero notaueris recordatio lapsuum, pudor, & detestatio. Dum autem indueris & instantem prospectas meditationem, Deum roga, ne illo die patiatur in nouas offensas recidere, quæ optima quoque est comparatio ad meditandum. Religioni summæ duces, partem vel minimam horum Officiorum omittere, vel ordinem mutare, quod si fortè continget, nisi legitima ex causa, diem illum non fines abire, quin tuam illam enuncies & punias culpam. Magna cura incumbas in tui victoriam, cupiditati tuæ vbique obnitens, vbique illi contraria, & molesta consecretans. Quære in omnibus deprimi, & contemni, nam si humilitate sancta carueris, nec ipse in virtutis cursu promouebis, nec per te alij, nec esse Sanctus, & Deo acceptus; demum neque in Societate hac minima durabis, quæ arrogantes & superbos, sui que iudicij, ac honoris tenaces non tolerat, vt quibus satis cum nemine conuenit. Ad hæc sequitur vt tuis moderatioribus quicumque illi sint, & quicquid iusserint, nihil aduersando, nihil excusando, perinde integrè, celeriterque obedias, vt si Pater noster Ignatius iuberet. Iisdem similiter animi tui rationes explicabis omnes, eolutis coram singulis illius in prauum motibus, & propensionibus naturæ vitiata, alioqui non possent malis tuis opportuna curare remedia, fit enim sapius vt illa demissio quæ se alteri curandam subiicit (quantò magis Rectori) dæmonem abigat. Qui cum fraude sit quàm viribus fortior, deprehensis fraudibus, absistit. Adde quod ab iis quos Deus apud nos suas vices tenere voluit, securius semper, & expeditius diuina lux & gratia quæritur.] his ille nouum Christi militem imbuebat.

Ecce

Ecce autem Malacam ex Iaponia cum literis nuntij earum aliqua Xauerium monebant, Regem quendam ab Indiarum Praefecto per legatum, patres de Societate petere; esse illi quod vellet cum iis consulere de religione; perlatum ad eum nescio quid de fide Christiana, ab iis qui recens illuc ab India venerant; huic iudicio occasionem praebuisse, mirum quiddam quod iisdem literis narrabatur. Sic autem res se habuerat, e Lusitania Mercatores in oram Iaponiae delati, excepti sunt comiter ab Dynasta, sed in domum deducti, pridem ab incolis desertam, quod spectris nocturnis, & tumultibus infestam nec habitaret quisquam, sed neque ingredi auderet. Lusitanis quoque nihilo mitius quam indigenis fuit, trahi, pulsari, percelli caeco, & crebro strepitu, auctore nullo in conspectum se dante; quod iis primum admirationis plus attulit quam metus, sed nocte quadam vnus e suis subitatio clamore exciti, & prodicionem suspicati, armatique, ad opem ferendam dum accurrunt, tremementem famulum, & metu exanimem agnoscunt, rogatus quid ita vociferaretur? obiectum sibi refert, daemones simulacrum, tam horribili specie ac pauenda ut eius aspectu exanimaretur. Ergo Lusitani deprehensa iam causa praecedentium ludorum, multis vndique illam domum crucibus perspergunt, nec vlllo deinceps turbatore quietis daemone habitabilem, tranquillè incolunt. Iaponij verò ad quos famuli voces peruenerant, non ignari quid esset; atque ipse Dynasta, sibi valde id nouum simulans; vbi audissent Lusitanos multo cum risu, & dicerent in seruum, quod acciderat ludere, & quietam securos habitationis audenter asserere nunquam in posterum ausuros daemones eam domum subire, in qua esset crux Christianorum; sequente docti experientia; crucem suspicere, crucis admirari virtutem, & eam priuatim ac publicè; domi, & in regijs viis erigere. Inde sensim scrutari, vnde illi vis tanta? cur eam tantum pertimescerent daemones? & in mysteria fidei paulatim descendere, atque ut sunt Iapones sciendi appetentissimi, quod hæc ab aliquo cerrius, & accuratius discerent, quam possent à mercatoribus, & militibus edoceri, suadentibus haud dubiè Lusitanis legatum misere qui Patres sibi ex India peteret. Tanto igitur celerius iter Xauerius adornat, quantum animos illorum ad excipienda semina videbat promptiores. Erant Malacæ naues in Iaponiam multæ, omnes Lusitanæ, omnes beneuolæ; Sinensis vna, exigua & sola, ut sunt illæ quas Iuncos vocitant. Huius dominus Necedæ, cognomento Latro; & nauis illius, Latronis Iuncus, quod piraticam potius, quam mercaturam exerceret. Omissis alijs in portus varios diuersus, hanc eò delegit quod recta in Iaponiam tenderet, hoc fide data, & pignore, praestitutum se illius dominus, Petro de Sylua Malacensi Praefecto recepit, & nisi obstitissent venti quinquagesimo die, portum in Iaponia lecturum. Hac lege Xauerius Iunij 24. anno 1549. nauim sex

55

Nauiatio Xauerij in Iaponiam, & eius aduersa.

Crucis efficacitas aduersus daemones.

S cur

cum focis subit, ac vento postredie sub auroram reualefcente soluit. Quo in discessu prudens animaduersio Pauli à S. Fide existimata est. Decem omnino mercatores, sua quisque in nauì ferre Xauerium ambiabant, quo cum tanto ac tali fortunam uenturos se putabant, nec ulli eorum ex sententia processit; huic onus suum; illi nauis, alteri remiges, quibusdam defuit commeatus, nemo tempori ad iter instructus. Quod prouidentiae diuinæ Paulus attribuit. Si enim aiebat, audiretur in Iaponia sanctus Pater, & cernerentur ibidem Christiani aliud uiuere, ab eo quod ipse de Christi lege prædicaret; ex uita & moribus ipsorum potius, quam ex uerbis illius, de Christi lege laturos erant iudicium, & habituri pro falso quod iactatur, Christianos à morte, bona immortalia expectare, cum ita uiuerent, ut si alia præter hæc infima non essent. Quare magnas uir bonus Deo gratias agebat quod cum Xauerio nulli essent uectores Europæi. Vix è Malacæ conspectu recesserant; & nauigij pirata dominus, aues poscere, ligna odorata, accensa funalia, & sacra facere idolo summa in puppi, honorifice locato. Quod frustra conatus impedire uir sanctus discrucuabatur miserabilem in modum; cum præsertim aduertit, Iunci esse nauarchum dæmonem, ut à quo omnia etiam minima seorsim, sortibus, & incantamentis quærentur, & prodirent responsa læta uel tristia propterea dæmon uidisset conducere ad repetendos, sancti uiri ingratis, ritus sacrilegos. At is à barbaris in cassum rogatis, ac monitis, ad Deum conuersus, apud illum uerbat, ut alterum tantum ad pœnas dæmoni adderet, illumque iis ipsis quibus colebatur sacrificijs ueretur. Promouerant ad milliaria trecenta, syluosamque in insulam lignatum exierant, ut inde supplerent armamenta quæ norant solita, dissipari uadis, & tempestatibus Sinensis Oceani ad quem proprius accedebant; repetituri cursum sacra idolo nefaria reperunt, cantus, suffitus, debitos uiri Deo cultus; hic succurrit præfecto scitari ex dæmone, in Iaponiam appulsis, an esset futurus Malacam absque incommodo reditus? & obnuntiauit iacta fors, si Iaponiam attigissent, Malacam minimè reuersuros; quo responso uehementissimè percussus, abstinere exinde itinere statuit idque in tempus quod dæmon annueret differre, interea hyemem in portu aliquo Sinarum transigere; quod facillè ex tergiuersante conspicatus est Xauerius, & quotquot occurrerent, confictis de causis insulas applicante. Has moras dum caprat; & tempus eximit, Cocincinensibus iam oris fit propior, ubi tempestates exitiales incipiunt: quare denuò simulachrum suum interrogat, ecquid infortunij timendum? negauit diabolus timendum, uela omnia pandi iussit, mari puncto temporis sedato secundos ad puppim aspiraturos statuit, Parent dæmoni suo læti nautæ; cui sua si processisset fraus, intentatis Xauerio potiebatur minis; nam scribit

bit Xauerius dæmonem nauis sua tunc clauso, & suorum satellitum manibus permisso, sæuam sibi crebrò minatum ultionem. Planè cursu nimium prospero, si ultra præscriptum abrepti fuissent, implicabantur Cocinæ vadis, ad indubitatum ex tempestate mox secutura naufragium. At enim Deus maturè perniciem depulit. Mare totum repentè validissimus ventus tam dirè subruit, vt veriti nauæ transuersum in scopulos impetum, vela colligerent, & contra tempestatem anchoris iactis confligerent: Immodicà illà nauis agitata vacillatione præceps in sentinam deiicitur Manuel, Sinenfis adolescens quem secum ducebat Xauerius; & capite grauius saucio, ægrè inde viuus extrahitur. Post paulum fluctus in latus alterum nauim adedò inclinat, vt præfecti filia in aquas decideret, omni que ope sera, & irrita mergeretur. Hic fletus immanis, & comploratio tam fera tum patris miseri, tum turbæ nauicæ, vt nauim inferos crederes. Ad placandum idoli dæmonem curritur, sacro, & sortibus causam eius infortunij rogatur, respondet furcifer, si foret iuuenis Christianus in sentina extinctus, nequaquam in mari nauarchi filiam præfocatum iri; cuius acerbitate oraculi barbarus, dolore filia iam amens, vehementiùs in rabiem actus, nihil propius absuit quàm vt Xauerium eiusque socios daret in mare præcipites; diei tamen noctisque vnus spatio, cum & tempestas, & præfecti furor utcumque resedissent, opportunus ventus anchoras sustulit, & vela explicuit, sequitur denique iter suum præfectus, sed deliberata eo anno Iaponiæ vitandæ sententia, quòd iactæ initio sortes grandi suo malo futurum prædixissent si eò appelleret. Hac mente oras Cocincinæ egressus portum captabat Cantonensem, soluendisque iam nauigij armamentis parabat illic hyberna figere, & frustra Xauerius, pacta conuenta & pignora, & ventos prosperos, superstitioso barbaro opponerebat; donec mutatis in minas precibus, luiturum Præfecto Malacensi suam illam perfidiam edixit, si quando Malacam rediisset. Quibus tandem coactus mare repetiit, sperans ventum aliquem reflatorem, cuius ficta excusatione tarditatem nauigationis, Malacæ defensurus esset. Sed enim Deus inuitum, ac ringentem cum nauclero suo dæmone, eo anno tenere Iaponiam volebat, vento quotidie puppim fauentiùs urgente; tentabat perfidus, quicquid olim esset Malacæ luiturus, in Cincoo tamen hyemare, cum eò flectentem, nauis amica fortuito offendit, monetque piraticis Myoparonibus instrata omnia, in quos ille induebat sese. Cantonem itaque retrò cursum torquere laborantem, ventus à prora rectus inhibuit; metuque metum grauiori premente, toris se velis in mare Iaponiæ volens nolens

144 *De vita & gestis S. Franc. Xaverij*
immisit; & quouis aliò conatus, portum Cangoscimæ, Paulipa-
tria inuitus legit. Vbi die. B. V. in cœlum assumptæ, anno 1549.
missis anchoris Indorum Apostolus optatâ terrâ potitus est.

LIBER